

vata nomen accepit, ut à Solemni, quae publice fit, modo N. 38. h. t. descripto, discerneretur: alioquin omnes Missae publicae sunt, quatenus publicum distinguitur à secreto & occulto. Nam ipsum Sacrificium minus publicum est, & publico totius Ecclesiae nomine offertur in commemorationem mortis Christi, quae est publicum beneficium, geriturque Sacerdos Ministrum publicum officium, & pro omnibus orat, neminemque, qui velit & dignus sit, repellit à communione: neque ullae sunt Missae occultae & angulares, ut blasphematur Lutherus in libro pestifero de Missa angulari operum tom. 7. edit. Wittenberg. pag. 228. Ex ordine vero Cameraealis in *expositione Canonis*, & Stephano Eduensi in lib. de *Sacram. Altaris* cap. 13. probat Cardinalis Bona actas aliquando in Monasteriis Missas à solo Sacerdote, nemine praesente & respondente, quae ideo solitariae dicuntur; & inde ad alios Sacerdotes Missarum privatarum mox descriptarum celebrationem emanasse. Post haec §. V. ex variis Conciliis particularibus ostendit, rejectas & reprobatas fuisse Missas solitarias, quae à solo Sacerdote, nemine adstante & respondente, dicebantur, hac potissimum ratione, quia absurdum visum est, quod Sacerdos diceret *Dominus vobiscum, sursum corda, gratias agamus*, cum nemo responderet; aut invitaret ad orandum, dicens, *Oremus*, nemine praesente qui secum oraret: & in Canone memoriam faceret *omnium circumstantium*, cum nemo adesset. An vero usus Sacrum agendi sine Ministro nunc omnino sublatus sit, §. sequenti fatetur se ignorare, in quo & solitariam Missam solide iustificat aliorum auctoritate & rationibus.

40. Missae privatae à solitariis distinctae usus fuit ab initio Ecclesiae & deinceps.

Hanc propositionem demonstrat veterum testimonium & exemplis Eminentissimi

mus Cardinalis cap. 14. eoque suam propositionem N. praeced. allatam, quod nempe à solitariis Monachorum Missis privatarum usus ad alios Sacerdotes emanaverit, ad eisdem usus frequentiam meo iudicio restringit. Sic autem habet: Semper viguit in Ecclesia privata Missa, uno saltem praesente, & ministrante, laudabilis consuetudo, quam haeretici Misoliturgi aliquando prohibitam fuisse nunquam poterant demonstrare. Sive enim dicatur privata à loco, quia in privato aliquo Oratorio agit, sive ab Assistentibus, quia vel unus dumtaxat, vel pauci ei interlunt, sive ex eo, quod solus Sacerdos in ea communicet, sive alia quacumque ex causa; semper eam licitam, semperque in usu fuisse probatissimum veterum Patrum testimonium & exemplis demonstrabo. Fidem suam ex alle solvit Doctissimus & piissimus Purpuratus, eisque rationes extendit, ac roborat eruditus Commentator Sala. Quas hic prosequi nostri ratio non patitur; si enim singula hujus Tituli nos inter & adversarios controversa capita examinare pro merito vellemus, Tomum singularem conscribere opus esset. Quare ad eos, aliosque ex nostris remittimus cordatos Protestantes.

41. Missae de tempore in Ecclesia Latina dicuntur, quae neque in honorem alicujus Sancti, uti Missae de Sanctis, neque pro aliqua necessitate, uti votivae, sed certis anni temporibus assignatae sunt.

Analogiam habere annum Ecclesiasticum cum anno Solari explicat Durandus lib. 6. *Rationalis*, ubi docet, hyemem representari à Septuagesima usque ad Pascha, ver ab Adventu usque ad Septuagesimam, aetatem à Paschate usque ad octavam Pentecostes, & ab hac usque ad primam Dominicam Adventus, Autumnum. Quaedam autem officia propria Missarum his temporibus assignata fuisse vel ab Apostolis, vel ab eorum Successoribus, quae ideo de tempore nuncupantur,

antiqua traditio est: Festa liquidem Nativitatis, Epiphaniae, Resurrectionis, & Ascensionis Christi, ac Pentecostes, & jejunia Paschae solemnitate antecedentia, atque his diebus Synaxes Apostolica institutione coepisse, testes sunt Constitutiones Apostolicae, & quantum ad ipsa festa ipsi Protestantes affirmant. Tertullianus item libro de *jeuniis*, Theophilus Alexandrinus in *epistolis Paschalis*, Irenaeus apud Eusebium lib. 5. *historiarum*. De tempore Adventus ante Nativitatem mentio fit in Concilio Turonensi cap. 17. & in Matisconensi I. cap. 9. quae Saeculo VI. celebrata fuerunt. Officia vero & Liturgiae tum his diebus, tum singulis Dominicis, certisque feriis per annum agenda, exstant in antiquissimis Sacramentorum libris Romanorum Pontificum Gelasii, Gregorii M. & in Lectionario S. Hieronymi, atque in Ordine Romano.

42. Missae de Sanctis ita dicuntur, non quod Sanctis offerantur, uti calumniantur quidam heterodoxi, sed Deo in honorem Sanctorum, Missis de tempore haud juniores sunt.

De his enim Saeculo III. ait S. Cyprianus Ep. 34. *Sacrificia pro eis* (id est, SS. Martyribus Ignatio, & Laurentio) pro eorum scilicet honore, semper offerimus, quoties Martyrum passiones, & dies anniversaria commemoratione celebramus. Et Ep. 37. ad Clerum suum diligenter adnotari mandat dies, quibus Martyres excedunt, aut sibi significari: Ut, inquit, celebrentur hic à nobis oblationes & Sacrificia ob commemorationes eorum: quo testimonio nullum praestantius. Ad idem respexit Cypriani Magister Tertullianus, cum libro de corona militis cap. 3. ait: *Oblationes pro Natalitiis annua die facimus*, quem locum male detorquet Rhenanus ad cuiusque diem Natalem more Ethnicorum, quod valde alienum est à Spiritu Christianorum illius aevi. & à veritate Tertulliani. Consonat Ep. Smyr-

nenus Fidelem in Asia apud Eusebium lib. 4. hist. Eccl. & Augustinus lib. 8. de Civit. Dei cap. 27. ubi ait: *Quis audivit aliquando stantem Sacerdotem ad Altare, etiam super Corpus Martyris ad Dei honorem cultumque constructum, dicere in precibus: Offero tibi Sacrificium Petre, vel Paule, vel Cypriane*, cum apud eorum memorias offeratur Deo, qui eos & homines & martyres fecit? idem Iulius prosequitur lib. 20. contra Faustum. Missas ergo de Sanctis tempore Augustini, id est, Saeculo V. Ecclesia à Patribus didicit, atque ad nostra usque tempora illibate transmissit.

43. Missae votivae dicuntur, quae pro aliqua speciali causa aut necessitate seu publica, seu privata interdum celebrantur.

Ad has spectat Missa, inquit Cardinalis Bona, quam scribit Augustinus lib. 22. de *Civitate Dei* cap. 8. actam in domo privata, ut liberaretur à spiritu vexatione: spectra igitur dari credidit simplex & superstitiosus Augustinus contra opinionem tot illuminatissimorum Dominorum Protestantium? vah! probrum! Missa item, quam Prosper lib. de *praedict. dimidii temporis* cap. 6. narrat celebratam in gratiarum actionem ob puellae à diabolo obsessae liberationem. Quotquot denique pro aliqua necessitate, vel in B. Virginis, sive Sanctorum venerationem extra solemnes eorum festivitates, & antiquitus agebantur, & nunc aguntur, inter votivas computandae sunt. Vide Amalaricum lib. 1. c. 8. Ordinem Romanum, &c.

44. Missae quoque pro defunctis Fidelibus in Ecclesia Catholica offerri solitae ex Apostolica traditione descendunt.

Loca ex Tertulliano, & Cypriano lib. hoc Tit. 28. N. 28. jam attulimus, quae hic confirmatum imus. Itaque idem Tertullianus de Corona Militis cap. 3. ait: *Oblationes pro defunctis annua die facimus*. Veteres autem per oblationem Missae

Sacrificium intellexisse, ex dictis N. 12. h. t. in apico est. Epiphanius hæresi 75. inter hæreses Aetii hanc enumerat, quod negaret offerendum esse Sacrificium pro defunctis. Chryostomus hom. 69. ad populum Antiochenum: *Non temere, inquit, ab Apostolis hæc sancita fuerunt, ut in tremendis Mysteriis defunctorum agatur commemoratio.* S. Augustinus Confess. lib. 9. cap. 8. & 10. item cap. 12. 13. nec non ultimo, ubi refert de funere Monice Matris suæ: *Eadem sanctissima femina priusquam moreretur, ponite, inquit, hoc corpus ubicumque, nihil vos ejus cura conturbet; tantum illud rogo, ut ad Domini altare memineritis mei, ubi fueritis.* Posteriorum Sæculorum testimonia adferre supervacaneum est, cum circa Apostolicam traditionem de Missis pro defunctis offerendis conspiret tota retro antiquitas, Protestantes in Aetio hæretico aperto damnans.

45. Celebris & antiquissima: præsertim in Ecclesia Græca est Missa *Præsanctificatorum*: dicta Missa per æquivocationem, cum careat Corporis & Sanguinis Jesu-Christi consecratione.

Hæc Missa in Ecclesia Orientali ante Chryostomi & Basilii tempora in usu fuit, teste Bona rerum Liturgicarum lib. 1. c. 15. §. 5. & adhuc perseverat. Occidentalis vero Ecclesia, si fides eidem, ea nunquam usa fuit, nisi feria sexta majoris hebdomadæ, qua de facto celebratur. Quibus diebus fiat in Oriente, ostendit Canon Concilii Trullani: *In omnibus, inquit, sanctæ Quadragesimæ jejuniis diebus, præterquam Sabbato & Dominica, & sancto Annuntiationis die, fiat Sacrum Præsanctificatorum Ministerium.* Græci ergo die dominica, præter illius diei oblationem, quinque alios panes consecrant pro totidem sequentibus feriis usque ad Sabbathum; tum singulis diebus sub vesperam conveniunt in Ecclesia, & in ipso vespertinarum precum Officio Sacramentum antea conse-

cratum proponunt, & sumunt. Et quidem sub una tantum specie, ut lib. 5. contra Hussitas ac Protestantis monstrabimus.

46. Cum Missa Præsanctificatorum nonnulli confundunt Missam, quam *Siccam*, sive *Nauticam* vocant; qui tamen turpiter hallucinantur.

Missæ enim Præsanctificatorum legitima auctoritate instituta est, & vere in ea Christi Corpus in alia Missa consecratum adest, ac sumitur; ut patet in Ecclesia Latina in die Parasceves. At Missa *Sicca* ab indiffereta & privata quorundam devotione duxit originem, qui nimium indulgentes fuerunt Sacerdotes. Larva est & simulatio quedam veræ Missæ, sicca procul dubio & jejuna, utpote carens non solum consecratione, sed etiam sumptione Corporis Christi, semel cæne lignæ & lapidæ, quam Lampridius & alii referunt, sæpe convivis suis Helio-gabalum exhibuisse. Verba sunt Cardinalis Bonæ. *Nautica* dicitur, quia in mari & fluminibus celebrari solebat, in quibus propter motum & agitationem fluctuum vix potest Sacrificium offerri sine periculo effusionis. Ante tempora S. Ludovici Regis Galliæ, qui obiit An. 1270. eam cepisse autumant Etlis & alii, cum suo tempore jam in usu fuerit, atque contra eam graviter declamant. Nunc provida Episcoporum cura ubique gentium, ut putat Bona, obliterata, & abrogata est.

§. VI.

De iis, quæ ad Missæ locum, tempus, numerum, idioma spectant.

47. **Q**uamvis sævientibus persecutionibus nullus non esset locus, in quo Apostoli, eorumque Successores Missas non celebrarent; nihilominus jam tum erant determinata Tempa Christianis, in quibus Missæ celebrabantur.

Missas ab Apostolis eorumque Successori-

foribus fuisse celebratas ex dictis hoc Titulo §. 1. patet. Primitivæ, quin nascenti Ecclesiæ fuisse sua Tempa, in quibus Missæ agebantur, ex dictis tit. 40. N. 2. in comperto est. Ubi etiam N. 4. vidimus, qualis disciplina circa Oratoria privata observata fuerit. Quod vero tam etiam in promiscuis locis celebraverint Sacerdotes, citato loco, & alibi jam ostensum est, ac per se patet.

48. Quod tempus celebrandi Missas attinet, certum est, primis Ecclesiæ sæculis, aliquando bis in die Synaxes factas esse, vespere nimirum & mane.

Id constat ex Tertulliano *de corona militis* c. 3. ubi utrumque Sacrificium Matutinum & Vespertinum commemorat his verbis; *Eucharistia Sacramentum & in tempore vidus, & omnibus mandatum à Domino, etiam antelucanis catibus, nec de aliorum manu, quam Præsentium sumimus.* Ac si diceret, *tempore vidus, id est, cæne.* Et clarius Cyprianus Ep. 63. ad *Cæcilium* de utroque Sacrificio agit, redarguens Aquariorum errorem, qui semel mane, semel vespere solebant offerre; sed in Sacrificiis matutinis solum aquam, ne vinum redolerent: in vespertinis, quia post cænam, vinum mixtum aqua offerebant. Utrumque autem morem reprobant tanquam absurdum & Divinæ, atque Apostolicæ traditioni contrarium. Ex quibus Cypriani verbis, alisque autoritatibus probat Cardinalis Bona lib. 1. c. 21. §. 3. veterem & Apostolicam traditionem esse, ne quis audeat ad divina Mysteria non jejunis accedere, & si aliqui sumpto cibo sacrificabant, hoc ad abusus pertinere ait, qui sensum irrepserant, vel ex ignorantia Ecclesiasticæ Legis, & Apostolicæ traditionis, vel ex pravitate hereticorum, qui præscriptos Canones dedita opera violabant, vel arcatus ille mos ad solum diem Dominicæ Cæne, aut respicit tempus persecutionis, quo necessitas legem vincebat.

Tom. II.

49. Missas nocturnas plures olim fuisse veterum monumenta declarant; at ex his sola permansit, quæ in nocte Nativitatis Domini celebratur.

Ejus institutio apud Gravianum c. *Noctæ Sancta* de consec. dist. 1. Telephoro Romano Pontifici Sæculi II. tribuitur; sed epistola Telephori, unde Canon ille desumptus est, supposititia est (lib. 1. tit. 2. c. 4. §. 5.). Missæ autem nocturnæ hujus diei, sicut & aliarum, quæ diluculo, & hora tertia dicuntur, meminit Gregorius M. in libro *Sacramentorum*, & homilia 8. in *Evangelia*. Inter hæc Missas Nocturnas celebris est illa in Resurrectionis nocte dici solita, de qua Amalaricus lib. 4. c. 40. *In nocte Sancta Resurrectionis Domini Missam celebramus propter eandem Resurrectionem, quæ in ea completa est.* Quater item in anno, in Sabbathis nimirum quatuor temporum Missa noctu celebrari consuevit, sicut Leo I. testatur ep. 81. ad *Dioscorum Alexandrinum*. Alia Missa nocturna acta olim est in Vigilia Pentecostes, in ipsa scilicet nocte, quæ lucebat in Dominica, ut notat Menardus ad lib. *Sacram.* pag. 161. Certum est etiam noctu ad Missas convenisse Fideles, cum Tyrannorum persecutio vexabat Ecclesiam, de qua re notissima est Tertulliani sententia lib. *de Fuga in persecutione* cap. 14. *Si colligere* (ad Synaxim) *interdium non potes, habes noctem.*

Huc etiam pertinent coetus antelucani, propter quos Natio Christianorum apud Minutium Latebrosa, & Lucifuga dicebatur, de quibus Plinius lib. 10. ep. 97. ad *Trajanum* scribit: *Quod soliti essent stato die ante lucem convenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum invicem.* In his autem conventibus Sacramentorum celebrationem non desuisse, ex moribus illius Sæculi manifestum est. His similes sunt in Septemtrione Missæ illæ in Adventu summo mane celebrari solitæ, quæ vulgo *Rorate* dicuntur.

50. Quamvis in primitiva Ecclesia Pa-

Gg

tres

tres quotidie Missas celebraverint saltem privatas; in utramque tamen Ecclesiam certa introducta sunt tempora, in quibus vetita fuerunt Missarum solemnitas: unde habemus distinctionem inter dies liturgicas, & alturgicas.

Pro Missa privata testimonia jam aliqua supra N. 3. adduximus. Hic pauca placet pro quotidiana ejus celebratione adicere. Et primo Tertullianus de jejunio cap. 14. ita habet: *Nobis certe omnis dies etiam vulgata consecratione celebratur.* Andreas Apostolus se quotidie hostiam incrementam immolasse testatus est, ut acta ejus referunt, à Presbyteris Achajæ conscripta. Cyprianus ep. 54. ad Cornelium: *Episcopatus nostri honor grandis & gloria est pacem dedisse Martyribus, ut Sacerdotes, qui Sacrificia Dei quotidie celebramus, hostias Deo, & victimas præparemus.* Basilium M. quotidie Sacris operatum scribit Amphilo-chius, idemque Baronius de Ambrosio asseverat.

Dies alturgici olim apud Græcos erant, & hodie sunt omnes dies Quadragesimæ, quibus Missa præsanctificatorum utuntur, exceptis Sabbato & Dominica, & die Annuntiationis. Diem Sabbathi Alexandria & Romæ Liturgia olim caruisse testatur Socrates lib. 5. *Hist. Eccl.* c. 21. cui Alexandrini feriam quartam & sextam addiderunt, eodem teste L. cit. Ecclesia Mediolanensis sextas quasque Ferias Quadragesimæ de facto sine Sacrificio transigit. In eadem Quadragesima Officio Missæ in Ecclesia Latina caruit Feria V. usque ad Gregorium II. seu Sæculi VIII. initium: ejus vitam scribens Anastasius, ait: *Hic quadragesimali tempore, ut in Feria jejunium, atque Missarum celebritas feret, in Ecclesiis, quod non agebatur, insituit.* Certum etiam est in antiquis Sacramentorum libris, itemque in Lectionariis, & Calendariis nullam inveniri Missam, vel Evangelium tam in Quadragesima, quam extra ipsam per to-

tum annum Feriæ quintæ assignatam, nisi post Gregorium II. in Quadragesima tantum & in octavis Paschæ. Cujus Ecclesiastici ritus ex Concilio Narbonensi An. 589. celebrato rationem petendam putat ex eo, quod Gentiles olim eandem feriam in honorem Jovis sacram ac solemnem haberent; quos subinde execrabili superstitione imitatos fuisse Fideles ante hoc Concilium, testatur & execratur S. Augustinus in fine sermonis 215. Extra Quadragesimam vero diu mansit hæc feria sine proprio & solemni Sacrificio: & si quis privatim sacrificare voluisset, præcedentes Dominicæ Missa utebatur. Dies item alturgici olim erant feria VI. majoris hebdomadæ, quæ sola hodie in Ecclesia Latina Sacrificio caret, & Sabbatum Sanctum, quæ die licet nunc Missa celebraretur, ea tamen agi solebat nocte Resurrectionis, ad quam spectat. De hoc biduo exstat testimonium S. Innocentii Papæ ep. ad Decentium, qui obiit An. 402. Restat Dominica post Sabbatum quatuor Temporum, quæ propria Missa caret, & vacare dicitur in præfatis Sacramentorum libris. Nam cum Sabbathi hujus Missa & ei annexa sacrorum Ordinum collatio vespere celebraretur, sæpe contingebat, ut, jejunio usque ad lucem producto Missa, die Sabbathi inchoata, sequenti Dominica perficeretur; ipsaque Dominica proprio officio careret, nisi propriam haberet celebritatem, sicut Dominica Resurrectionis. Tempore S. Augustini diversæ erant diversarum Ecclesiarum hac de re consuetudines, sicut ipse testatur tract. 26. in Joannem: *Sacramentum, inquit, Corporis & Sanguinis Christi alicubi quotidie, alicubi certis intervallis dierum Dominica Mensa preparatur, & de Mensa Dominica sumitur.* Et ep. 118. *Aliibi nullus dies intermitterit, quo non offeratur, alibi Sabbato tantum & Dominico, alibi tantum Dominico.* De consuetudinibus Monasteriorum vide Cardinalem Bona lib. 1.

c. 18. §. 3. & 4. quem sic concludit: Quo vero tempore Sacrum quotidianum, atque solemne ubique coeperit frequentari, non liquet: ex antiquis autem Sacramentorum libris, & ex Ritualibus Monachorum manifestum est, octavo Sæculo hunc ritum in omni fere regione susceptum, ut non solum diebus Dominicis & Festivis, ac in diebus stationum, sive in pervigilio majorum festivitatum solemnis Missa celebraretur, sicut Apostolica traditio, primique ac secundi Sæculi usus ferebat, sed singulis etiam diebus, sola feria VI. ante Pascha excepta; qui mos hodie in omnibus Ecclesiis Collegiatis, & Conventualibus exactissime observatur.

51. Vetus Ecclesia suos etiam habebat dies Polyurgicos, in quibus ab uno Sacerdote plures Missæ dicebantur, sicut hodie fit in die Dominicæ Navitatis.

Quamvis enim Leo M. ep. ad *Dioscorum Alexand.* eadem die iterari Missam prohibeat, nisi ob angustiam Ecclesiæ omnis populus interesse non possit: hoc tamen decretum ita intelligendum est, ut id passim non liceat, & quodcumque Sacerdoti liberit; sed certis tantum diebus, & ex aliqua causa: vel non usu aut contraria sanctione à Summis Pontificibus abrogatum fuit. Unde Leonem III. septem quandoque, item & 9. Missas celebrasse ex Walfrido Strabone c. 21. refert Baronius tomo 9. An. 816. Verba ejus alibi sunt: *Diversitas quedam inter Sacerdotes oboriri solet, quia est talis, qui semel tantum in die Missam celebrare velit, — alius vero bis, ter, vel quoties libet, eadem Mysteria in die iterare congruum putat, — & fortasse consuetudinem suam inde confirmandam existimant, quia Romanorum usus habet duas, vel tres interdum unius Solemnitatis facere Missas, uti in Nativitate Domini Salvatoris, & aliquorum festis Sanctarum.* De hoc usu meminit Concilium XII. Toletanum An. 681. Can. 5. & paulo ante illud Emeritense c. 19. Prima autem

ex diebus polyurgicis fuit Calendarum Januarii, in qua duæ Missæ cantari solebant ab uno Sacerdote, teste Menardo in *Notis ad lib. Sacram.* pag. 33. Altera est dies Cænæ Domini, in qua Episcopus tres Missas celebrabat, telle eodem pag. 86. Tertia est Vigilia Ascensionis Domini, in qua ex Calendario Frontonis duplex Missa præscribitur. Quarta tres dies jejuniorum hebdomadæ Pentecostes complectitur, in quibus asserit Micrologus c. 58. duas Missas ab aliquibus suo tempore decantatas. Quinta est dies Nativitatis Domini, in qua tres Missæ dicuntur, & hæc sola, cæteris abrogatis, in usu permanit. Præterea in Paschate, Nataliticoque quorundam Sanctorum multiplex Missa ab eodem Sacerdote offerri consuevit: de quibus vide Eminentissimum Cardinalem L. cit. §. 6. & 7. ubi ex Can. 8. Apostolorum, Can. 5. Concilii Toletani, aliisque veterum monumentis probat, solemne in utraque Ecclesia fuisse, ut unum & idem Sacrificium à pluribus interdum Sacerdotibus celebraretur. Episcopo enim five Presbytero celebrante, reliqui, quotquot aderant Episcopi seu Presbyteri, simul celebrabant, ejusdemque Sacrificii participes erant. Hic autem mos hæctenus servatur à Græcis; apud nos vero in solis ordinationibus Presbyterorum & Episcoporum permansit.

52. Missæ Sacrificium & olim, & nunc vario sermone celebratur; in Ecclesia tamen Latina sermo latinus eidem præscriptus est, & generaliter obtinet, idque rationabiliter factum est.

Prima Propositio quantum ad universas Ecclesias five Ortho-five Heterodoxas probata est supra N. 28. & 29. ejus rationem reddit Sanctissimus Noster in tractatu supra laudato; quod in qua quilibet Apostolorum Provincia Evangelium prædicabat, ejus Sermonem Missam celebraverit. Hic addo Sæculo IX. S. Methodium Moraviæ Apostolum literis Sclavo-

niciis, à Constantino quodam Philosopho repertis, eam Gentem intruxisse, & Deique laudes decantare docuisse: tum Joannem VIII. epist. 247. ad Sthenopulchrum seu Suatoplucum Moraviae Comitem scripta An. 870. Missas in ea Provincia lingua Slavonica cantari permisisse, dummodo Evangelium prius latine, deinde Slavonice legeretur. Hanc tamen concessionem fultulit Saeculi XI. sine Gregorius VII. lib. 7. ep. 11. ad Wratislavum Bohemiae Ducem scribens: Quia Nobilitas tua postulavit, quod secundum Slavonicam linguam apud vos divinum annueremus celebrari officium, scias nos huic petitioni tuae nequaquam posse favere. Et paulo post: Unde ne id fiat, auctoritate B. Petri inhibemus, neque ad honorem Omnipotentis Dei huic vanae temeritati viribus tuis resistere praecipimus. In Provinciis tamen his, sicut & in Croatia ac Dalmatia, in quibus eadem prohibitio facta fuit ab Alexandri II. Legato, dum recepta consuetudo diu prevaluit, & apud Dalmatas seu in Illyrico ex Privilegiis Apostolicis adhuc observatur, cuius Clerus proin in divinis celebrandis Officiis, ac Missa, non in alio discrepat à Romano ritu, praeterquam in lingua Illyrica, seu Slavonica literali, non omnibus tamen nota, & à vulgari distincta, ac diversa, qua Sacra omnia peragunt. Vide Salam in lib. 1. Rerum Liturg. Cardinalis Bonae c. 9. §. 4.

Ex his quoque patet 2. pars, cuius rationem reddidit idem Sanctissimus opere cit. §. 73. quod Apostoli in Ecclesia Occidentali Latino idiomate celebraverint, eo quod ille tum esset vernaculus, omniumque communis.

Quantum ad tertiam partem Sanctissimus noster in supra laudato Tractatu de Sacrificio Missae Sect. 1. §. 71. impudentissimam eorum calumniam refellit, qui idcirco latina lingua à nobis Missam celebrari debiterant, ut Sacrificii Mysteria populus omnino ignoret, eamque

œconomiam invictis argumentis per varios §§. ibi iustificat. §. 76. huc transcribo: In Provincialium Rothomagensis Provinciae Conciliarum collectione apud Bessi, inquit, exstat ep. Pastoralis Jacobi Colberti Episcopi Rothomagensis pag. 172. de hoc argumento: Et vero quis sanæ mentis id consilii dederit, quo populus de Missæ Mysteriis certior fiat (quod commode per Parochos, & Sacros Oratores obtineri potest) ut Missa è Latino exempli causa sermone in vernaculam linguam convertatur, cum tot sint vulgares linguae, & risu plene dignae, & profusè contemnendae? Paterca non curvis modo Geni, se d cuique pene Civitati peculiaris est lingua: & labentibus annis quævis lingua mutatur, quod in latina contigisse narrat Polybius lib. 3. qui primæ pacis Punicae sedus, Punico secundo bello confecto, ægre intellectum esse testatur. Huc accedit, quod in quolibet mutatione sexcentis aperiretur occasio contentionibus, & dissidiis: populus autem Missa in vernaculum sermonem conversè intelligeret quidem verba, sensum tamen minime assequeretur, quod infinitos errores pareret. Vide Sixti Senensis Biblioth. Sanct. lib. 5. c. 172. & lib. 6. c. 263. Hofium Cardinalem de Missa non vulgari, Sylvium 3. p. q. 83. An. 4. Merbesium in summa Christ. parte 3. q. 4. Boucat Theol. Patrum dissert. 1. de Sacris caeremoniis, Juveninum de Sacram. dissert. 5. de Eucharistia q. 8. c. 7. Plura ex eodem Sanctissimo non adduco, sed Lectorem ad eum remitto. Sane qui hucusque adductos varios abusus in Missis per decursum sæculorum hominum ignavia, ac superstitione inductos serio expendit, agnoscat quam sano, & longa temporum experientia limato iudicio, ac consilio Ecclesia Romana uniformitatem tam in ritibus, quam in sermone Missarum introducere, ac modis omnibus manuteneat incredibili labore ac vigilantia stuerit. Quam ejus œconomiam tam hic, quam

quam in aliis fatue vellicant plerique Protestantes, de Universalitate, ac Unitate Ecclesiae (utpote certos mundi angulos, in varias sectas iater se mirum in modum distractas, inhabitantes) justam ideam nequaquam habentes.

§. VII.

De Vestibus Sacerdotalibus.

53. Vestes olim erant eadem Clericis & Laicis, Apostolice communis utebantur veste. In Sacrificio tamen ejusmodi equidem vestes, sed non easdem adhibebant, quibus in communi usu utebantur.

De vestibus Clericorum in communi usu ab ipsis adhibitis factis egimus titulo I. quapropter ea hic solum succincte adnotabimus, quæ ad vestes Sacras attinent. Et quantum ad præsentem propositionem, Cardinalis Bona scripserat, ipsos Apostolos in vestitu non quidem forma, sed numero ac nitore à vulgari distincto sacrificasse; quam sententiam miratur Budæus heterodoxus, irridet Heineccius eandem partium homo, vindicat cum aliis Sanctissimus noster in suo 20. edito Tomo 1. Ait vero Bona: Huc pertinet Penula à Paulo Troade relicta, quam fuisse vestem Sacerdotalem suo loco indicabo. Huc lamina, seu Mitra Episcopalis, quam gestasse Joannem Evangelistam, Polyerates Ephesi Episcopus auctor est apud Eusebium lib. 3. hist. cap. 31. Huc infule, quarum meminit Tertullianus lib. de monogamia cap. 12. Huc querelæ Optati Milevitani de profanatis Ecclesiae ornamentis. Huc Stephani I. Decretum, qui, ut ait Anastasius, Sacerdotes & Levitas Sacras in usu quotidiano non uti, nisi tantum in Ecclesia, constituit. Huc Hieronymi testimonium in cap. 44. Ezechielis, ubi ait: Religio divina alterum habitum habet in Ministerio Altaris, alterum in usu, vitæque communi,

etc. Et sane ridendi potius sunt Adversarii, qui Apostolos id neglexisse autumant, quod in Synagoga ab ungueiculis fieri viderunt, quodque omnes moratæ Gentis in usu haberunt. An minorem decentiam exigere existimabant Sacrificium à Christo institutum, ut §. i. hujus tituli invictè demonstravimus, quam Legalia illa umbratica, vel Idololatrica Gentium? Quod autem hæc vestes non forma, sed numero & nitore à vulgaribus distinctæ fuerint, jam vidimus citato Titulo 1. hujus libri sacra Thomassino.

54. Inter vestimenta sacra, quæ Celebratus assumit, primo loco venit Amictus, qui primum capiti, deinde humeris injicitur, olim Anaboladium dictus.

Ejus mentio occurrit apud antiquam Scriptorem de ritibus veteris Ecclesie sub nomine Caroli M. qui ait: *Pest scandalia in Ecclesie vestimentis sequitur Superhumeralis, quod fit ex lino purissimo.* Apud Amalarium lib. 2. c. 17. *Amictus est primum vestimentum nostrum, quo collum undique cingimus.* Maronitæ & Ambrosiani Amictum ponunt super Albam, olim etiam Græci: nunc vero nullo utuntur amictu, teste Macro in vocabulario Ecclesiastico verbo *Amictus*.

55. Secundum vestimentum Sacrum, quo Sacer Myrta super vestes communes induitur, est Alba, cingulo stricta.

A Scriptoribus Ecclesiasticis Alba è colore nuncupatur, inquit Bona, cuius nominis (& usus in Ministerio sacro) mentio fit in Concilio Carthaginiensi sub Anastasio I. ad Saeculi IV. finem Can. 41. quo præcipitur: *Ut Diaconus tempore tantum oblationis, vel lectionis Alba utatur.* Et in Narbonensi sub Pelagio II. Saeculo VI. ubi decernitur: *Ne Diaconus, vel Subdiaconus, vel Lector, antequam Missa consummetur, Alba se presumat exuere.* Vide Titulum I. hoc lib. N. 9. & c. Porro Alba ne defluat, & gressum impediatur, cingulo stringitur, de quo vide ibi.

56. Sacrificatus in Ecclesia Latina, induta Alba, Manipulum appendit sinistræ. Manipulus posterioris ævi additamentum est, neque in antiquis Ritualibus commemoratur, neque à præfatis Patribus inter vestes Sacras recensetur. Erat autem lineæ Sindon, sive Mappula brachio sinistro alligata, qua sudor & sordes abstergebantur, ut illi passim testantur, qui de divinis Officiis tractatus ediderunt, Alcuinus nimirum, Amalarius, Rabanus Maurus, Ordo Romanus. Tempore S. Gregorii soli Clerici Romanæ Ecclesiæ Mappulis utebantur. Duravit autem hic mappula, sive sudarii lineæ usus, donec in locum ejus manipulus, non ad tergendas sordes, sed ad ornatum suffectus est, qui propterea ejus materiæ & texturæ est, ex qua Stola & Planeta fieri solet; hanc vero mutationem mappule in Manipulum Seculo X. factam conicit Bona, qui videri potest, sicut & N. 8. Tituli I. hujus libri.

57. Post Manipulum idem Sacerdos Stolum collo circumdat, eamque circa pectus transversim inflexam cingulo necit.

Per Stolum Antiqui integram, eamque amplam talarem vestem intellexerunt, uti vidimus supra l. cit. N. 6. Nos faciam, limbum, aut loram. Unde decepti sunt illi Scriptores vocis æquivocatione, dum in antiquis monumentis apprehendentes Stolum S. Jacobi, & Stephani, intulerunt S. Jacobum, Sanctumque Stephanum Stolum nostræ similem in Sacris adhibuisse, cum id nomen Præfici usurpaverit ad exprimendam vestem talarem. Durandus in *Rationali* lib. 3. cap. 5. Stola initium ad illud tempus refert, quo Alba deferri cœpit; sed hanc conjecturam levem censet Bona, Stolaque nostræ nomenclaturam deduci vult à fascia, quæ in limbo ejus vestis affuta erat, quæ olim *Stola* dicebatur, retento totius vestis nomine in parte quadam illius; in extrema namque parte antiquæ stolæ, ut observat Baynus de *re vestiarum* cap. 17. affuta

erat fasciola, seu limbus ipsam vestem ambiens, cui cum sit valde similis hodierna Stola, hinc fieri potuit, ut hoc illi nomen tributum sit. In actis S. Sylvestri, quæ Damaso adseribuntur, ab eo constitutum legitur, ut *Diaconi Dalmaticis in Ecclesia uterentur, & palli linostima lava eorum tegeretur*. Zozimus item constitutum fecisse dicitur: ut *Diaconi lavas rectas haberent idæ pallii linostimis*: ubi forte legendum *Linostema*, id est, ex lino & lana contexta; quæ, ut ait Isidorus lib. 19. *Originum*. cap. 22. dicta est linostema, quia in stamine lino, in trama lanam habet. Nomen autem hujus pallæ nihil commodius intelligi potest, quam Stola Diaconalis, quæ in humero sinistro ab ipsis deferretur ad differentiam Sacerdotalis à collo ad pectus pendentis. Stola item mentio fit sub nomine *Orarii* in Concilio Laodicæno tempore ejusdem Sylvestri habito Can. 22. & 23. quibus Subdiaconis & Lecto-ribus prohibetur, ne Orarii utantur. Ex quo duplici testimonio inferitur, ante annos mille trecentos usum Stolæ in Ecclesia invaluisse. Vide tit. 1. N. 15. Hanc autem Stolam à Veteribus orarium dictam fuisse constat ex Gemina animæ lib. 1. cap. 204. ubi dicitur: *Deinde circumdat collum suum stola, quæ & orarium dicitur*. Item ex Rabano Mauro lib. 1. cap. 19. ubi ait: *Quintum est, quod orarium dicitur, licet hoc quidam stolum vocent*. Et ante hos Anastasius in vita Agathonis Scribit: *Ea hora S. Synodus una cum Principe ejus orarium auferri à collo ejus jufferunt*. Macarii scilicet Antiocheni. Antiquis Scriptoribus Orarium profanum Sudarium, & trophium, linteolum, quo facies abstergitur, significat. De quo vide Bonam l. cit. cap. 24. §. 7.

58. Postremum Sacerdotis Sacris operaturæ vestimentum quidam Penulam, alii Casulam, seu Planetam vocant, quæ voces à profana significatione ad sacram translatae sunt.

De

De ea ut profana veste Laicis Clericis, quæ communi sufficienter egimus Titulo 1. N. 11. Quo autem tempore hoc vestimentum à profano & promiscuo usu ad Sacrum translatum sit, non liquet. Legitur nihilominus Casulæ nomen in antiquo Ordine Romano, in libris Alcuini, Amalarii, Rabani Mauri, & aliorum, qui de ritibus Sacris scriperunt. Et Concilium IV. Toletanum c. 27. *Presbyteros ait, in sui ordinatione Planeta datur, quæ idem est ac Casula*. Olim Casulæ rotundæ erant, totum ambientes hominem à collo usque ad pedes, unicam in medio aperturam habentes, per quam caput imittebatur: quæ de causa necessarium erat, ut Sacerdos operari, ac manibus libere uti posset, eas super brachia revolvî ac compliaci. Sic enim indutos Pontifices & Sacerdotes in præfatis parietibus Ecclesiarum cernimus, suntque etiam hodie Græcorum Casulæ (sive Phalonia) ejusdem formæ; Latini vero ad evitandum hoc incommodum eas paulatim in lateribus scindere ac decurtare cœperunt; Casulæque scissæ Seculo X. jam apparent, ut probat Bona ex effigie Joannis Papæ XII. Quia vero Planeta totum olim obvolvebat corpus Sacerdotis, hinc ortus est usus, ut à Ministro elevetur, cum Sacerdos Hostiam & Calicem elevat, quæ praxis antiquitus necessaria, ne pedibus obversans stercenti genua impedimento esset, adhuc perseverat, tametsi cessante causa superflua sit. Hinc etiam permansit usus, quem pauci fortassis intelligunt, ut in Quadragesima, aliisque diebus Juniorum, quibus Ministri utuntur Planetis, compliaciæ sint à parte anteriori, quod olim propter earum amplitudinem necessarium erat, ut expediti essent ad ministrandum: sicque paulatim introductum est, ut *Dæconus, cujus in Missa potissimum est Ministerium, Planetam exuat, ejusque loco Stolum latiore accipiat*: quod ævi recentioris est, nam Ordo Romanus non exui Planetam, sed

elevari mandat: *Et Diaconi, inquit, levant Planetas in scapulas*. Post hæc Cardinales Bona progreditur ad commendandas vestes Episcopales, quibus in Sacris utuntur; & sunt Sandalia; Caligæ, Crux pectoralis; Tunicella; Dalmatica, Chirothecæ; Annulus, Mitra, Baculus, & si sit Archiepiscopus; Pallium; de quo nos fute egimus lib. 1. tit. 8. Sed hæc longum esset hæc transferre, sicut & ritus benedictionis Sacerdotum vestium, earumque significatus, quos recenset Sanctissimus in opere prælaudato. Ad eos ergo Lectorem remittimus, de partibus Missæ ex eodem Sanctissimo historicum compendium dantes.

§. VIII.

De Patribus Missæ.

59. **T**aque ritus lavandi manus ante Sacrifcium à S. Thoma 3. par. q. 83. art. 5. non observatur tanquam ceremoniale Legis veteris præceptum, sed ut præceptum novum ex sola conniventia introductum, idque ab antiquissimo tempore.

Hujus enim ritus meminit S. Chryostomus Homilia 20. *de similitate ad populum Antiochenum* N. 7. ubi ait: *Non audes illotis manibus sacram victimam attritare, etiamsi mille necessitatibus præmaris? ne igitur illota accedas anima.*

60. Consuetudo recitandi ante Sacrifcium à Sacerdotibus Psalmos æque antiquissima est.

Si quidem in Psalterii ejusdem initio, quod ex editione Romana & Gallicana in lucem extulit Venerabilis Cardinalis Thomasius, est quedam Psalmorum divisio juxta antiquiorem Ecclesiæ Romanæ usum: & ad finem notantur Psalmi, quos recitare debet Sacerdos, priusquam se Sacris vestibus induat, qui sunt VII. *Psalmi Penitentiales*; interea vero, dum se Sacris Vestibus induit, Psalmi ab eo dicentur.

dicendi sunt 83. *Quam amabilia*, seu dicta, 84. *Benedicisti*, 85. *Inclina Domine*, 115. *Credidi*, & cum ad Altare pervenerit, Psalmus 42. *Judica me Deus*. Qui Psalmi posteriores juxta modernum Missale Romanum, addito Psalmo *De profundis*, cum certis versibus & orationibus à Sacerdote dicuntur ante inductionem, & sub inductione ad singula vestimenta certe breves orationes.

61. Missam deinde Sacerdos incipit per signum Crucis, ac Antiphonam *Introibo ad Altare Dei*; deinde alternatim cum ministro recitat mox laudatum Psalmum *Judica*, quem claudit communi illo glorificationis hymno *Gloria Patri*.

Christianos ex Apostolica traditione per signum Crucis suarum omnium actionum initium fuisse tradit Tertullianus lib. de *Corona militis* c. 3. Antiphona vero illa nihil accommodatius; græce enim Antiph. reciprocam & alternum cantum significat; & in utraque Ecclesia mos ille à Sæculo IV. invaluit, ut Psalmi à duobus choris alternis versibus absolverentur, ut vidimus hoc lib. tit. 31. Glorificationis hymnum quidam tribuunt Flaviano Antiocheno Monacho, nonnulli Nicænæ Synodo; sed ejus hymni vetustiora, quam Nicæna Synodus, testimonia sunt apud Athanasium & Basilium; quamobrem probanda illorum sententia, qui eum ex Apostolica traditione profectum existimant. Illud dumtaxat Nicæno Concilio tribui potest: *Sicut erat in principio*, &c. quod ad Arianam hæresim retundendam additum fuit. De quo vide Sanctissimum.

Aditionis vero Psalmi *Judica* in initio Missæ antiquitatem colligere possumus ex N. præcedenti. Ejus congruentiam adstruit idem Sanctissimus Pater L. cit. ubi pro ejus, sicut & pro confessionis à Sacerdote & Ministro dici solitæ antiquæ in Ecclesia Latina usû, contra audaculum Vertum adducit Missale Romanum, ante quingentos annos scriptum, atque in Bibliotheca An-

gelica Romæ asservatum, in quo habetur: *Cum autem indutus fuerit (Sacerdos), accedat ad Altare, & dicat: Introibo ad altare Dei, &c. ad Deum, &c. Psalmum Judica me Deus, tunc inclinet se ante altare, & dicat: Confiteor Deo, &c. Concordat Micrologus c. 23. Idque confirmat Innocentius III. lib. 2. de Mysteriis Missæ cap. 13. Veterumque monumentorum diligentiores excussiones inveniunt Psalmum *Judica* Sæculo VII. & VIII. in principio Missæ dici consuevisse. Quia hoc tamen non fiebat ab omnibus, ideo Pius V. in recognitione Missalis statuit eum deinceps ab omnibus esse recitandum. Psalmus hic quandoque, nimirum in Missis defunctorum & tempore Passionis omittitur in Ecclesia Latina, nec usurpatur à Catholicanis, & aliquot aliis Ordinibus, nec in ritu Ambrosiano. Confessionem vero Missæ præmitti solitam ex Apostolica traditione probat Sanctissimus cum Cardinali Bona & aliis; incertum tamen asserit, quis composuerit *Confiteor*. Et hæc de præambulis Missæ. Jam*

62. Principium Missæ, seu prima pars Missæ est Introitus, ita dictus, qui à Choro canebatur, cum Sacerdos ad Altare accederet.

Ejus institutionem S. Cælestino I. qui sedit Sæc. V. tribuunt Walfridus, & Micrologus cum aliis: sed hæc opinio omni caret fundamento. Honorius ergo lib. 1. in *gemma animæ* cap. 87. auctorem Introitus Missæ fuisse putat S. Gregorium Magnum, quod verosimilius est. Nam S. ille Pontifex Antiphonarum composuit selectis è Psalmorum libro Antiphonis, aliis quidem ad introitum, aliis ad Responsorium, aliis etiam ad Offerendum.

63. Post Introitum sequitur *Kyrie eleison*, novies à Sacerdote & Ministro recitatum. Quod insequitur hymnus Angelicus *Gloria in excelsis Deo*; post quem Sacerdos conversus ad populum dicit;

Do-

Dominus vobiscum, ac ad cornu Epistolæ rediens dicit, *Oremus*, & collectam legit.

Præcetero illa *Kyrie eleison*, seu *Domine miserere nobis* adhibetur in genuina Liturgia Jacobi Apostoli, & in Missalibus veterum Græcorum. Quis ab Oriente hæc verba in Occidentem invexerit, Viri docti disputant. Vulgaris olim opinio fuit S. Gregorium Magnum ea Missæ addidisse: sed fallitatis arguitur, quod constat 60. ante annis ea ab Apostolica Sede & ab Italiæ Provinciis esse usurpata, cujus rei telum adducit Sanctissimum Concilium Vafense An. 529. Olim numerum præfinitum non fuisse repetitionum *Kyrie eleison*, ut nunc, sed toties dici consuevisse, quoties voluisset Celebrans, restatur Martene de antiquis Ecclesiæ ritibus lib. 1. cap. 4. art. 3. N. 5. assentitur Mabillonius in Comment. in Ord. Rom. An. 6. N. 3. qui & ibi docet *Kyrie eleison* dici non consuevisse in Missis, quæ dictis antea Litaniis celebrarentur. Ambrosiani ter hæc voces *Kyrie eleison* adhibent, post *Gloria in Excelsis*, post Evangelium, & in fine Missæ. Hymni *Gloria in Excelsis* Authores sunt Angeli; reliquum hymnum homines condiderunt, illum Græci *Doxologiam* vocant. Qui vero hi augmentatores fuerint, controversum est inter doctos, de quo vide Sanctissimum. Quidam putant ad Latinos eum hymnum à Græcis dimanasse, neque in Missa dici ceptum simul ac à Græcis in Occidentem transferit. Vide Concilium Tolet. 4. Olim canebatur in Missa tantum Nativitatis, & in prima quidem Missa græce, in altera latine, ut docet Anonymus in libro, cui titulus *Speculum Ecclesiæ*. Postea illum die Dominica & Festis solemnibus solus Episcopus recitabat, Presbyteri in die Paschatis tantum; quæ sunt fere verba principii libri Sacramentorum Gregorii. Paulo post Sæculum X. licuit Presbyteris *Gloria in Excelsis* recitare in Missa per annum. Excipiuntur

Tom. II.

tamen quadam tempora, quibus omittitur. Post hæc Sacerdos dicit, *Dominus vobiscum*, & si Episcopus sit, *Pax vobis*, nam in diebus penitentia ipse quoque dicit, *Dominus vobiscum*. In Orientali Ecclesia Formula, qua Sacerdotes populum salutant, est, *Pax omnibus*, ut colligitur ex S. Basilii & Chrysolomi Liturgiis. Hujus formulæ meminit Can. 1. Concilii Braccarenis, & Albaspinæus ex S. Cypriano ep. 30. alias 38. ubi habetur, *auspicatus est pacem, dum dedicat lectionem*, colligit, Lectorem, antequam Evangelium legeret, *Pax vobis* dicere consuevisse. Quod *collectas*, quæ dictæ *Dominus vobiscum*, & *Oremus* à Sacerdote dicuntur, & hic pro brevi oratione sumuntur, quamvis nomen *collectæ* olim haberet varium significatum, ut jam in superioribus indicavimus, attinet, earum vis & natura ad Apostolicam Traditionem est referenda, ut ex Justino & Tertulliano supra hoc titulo abunde indicavimus. *Collectas* vero, quibus in Missis utitur, composuit S. Gelasius, vel S. Gregorius, teste Durando. In Ecclesia Lateranensi olim nulla *collecta*, sed *Pater noster* recitabatur. Una etiam olim in hac Missæ parte *collecta*, seu oratio dicebatur, ut ostendit Menardus in Notis ad *Sacram. S. Gregorii* pag. 6. postea plures recitari cœptæ, iisque numerus subinde prænitus, ne plures, quam septem recitarentur, ut observat Martene, & docet *Gemma animæ* lib. 1. c. 4. & Macrus Vocabular. Eccl. verbo *Collecta* post Innocentium III. dicens, *collectarum numerum imparem semper esse debere, ut præscribat Rubricæ*. Reliqua vide apud Sanctissimum.

64. Post dictas *collectas* sequitur Epistola, Responsorium, Graduale, Alleluja, Tractus, &c.

De horum ratione adeatur S. Thomas 3. q. 83. Art. 4. Quod eorum vetustatem attinet, in vetustis Codicibus Epistola dicitur *lectio ex Apostolo*; & quia hæc

Hh

lectio-

lectiones plerumque sumuntur ex Epistolis S. Pauli, *Epistola* vocantur. Et sane ex ejus Ep. ad *Colossenses* c. 4. item ex 1. ad *Thessalonicenses* in fine, ubi ait: *Adjuro vos per Dominum, ut legatur hac Epistola omnibus Sanctis Fratribus*; et si ibi discrete non dicat Apostolus, ut eam lectio fiat in Missa, verisimile tamen sit, tempore Missæ lectas fuisse eas Epistolas; nullos enim alios conventus novimus Christianorum, quam qui ad Sacram Synaxim agebantur. Unde harum lectionum Epocham statuere licet cum Cardinali Bona & aliis. Series vero & ordo Epitolarum & Evangeliorum, quæ totius anni cursu legebantur in Missa, vulgo Hieronymo tribuitur, qui librum composuit, appellavitque *Comitem*, quem typis edidit Pamelius in voluminibus de *Rebus Liturgicis*. In Missalibus Ambrosiano & Mozarabæ duæ leguntur lectiones ante Evangelium, quarum altera è veteri, altera è novo Testamento sumpta est. In Gallicano vero tres legi consueverant, addita nimirum lectione ex Evangelistis, teste Mabillonio. Nunc una ordinariè legitur, exceptis quibusdam diebus in Missali notatis. Epistolam vero sæculo VIII. cantare cepit Subdiaconus; in veteri enim Ordinatione Subdiaconi nihil reperitur de lectione Epistolæ, sed Lectores eam legebant. Gradualis auctorem quidam faciunt S. Cælestinum, quidam S. Gregorium M. Locus est in lib. Pontificali in vita Cælestini I. *Constituit Graduale post Officium ad Missam*, sive, ut alii legunt, *ad Missas cantari*. Et S. Gregorium omnia, quæ in Missis canenda sunt, ordinasse, compertum est. Difficultatem circa hanc assertionem ex Canone Concilii Toletani IV. An. 633. adeoque post Gregorium M. celebrati, vi cuius nullum responsum post Epistolam recitari debet, solvit Bona, advertendo, tum jam in Hispania Mozarabum ritum viguisse. De Tractu, Alleluja, &c. consule Sanctissimum.

65. Post lectam Epistolam nominata pars Missæ in Ecclesia Romana est Evangelium.

Illud olim legebant Lectores tam apud Latinos, quam Græcos in Missis publicis seu solemnibus, ut colligitur ex Epistolis 33. & 34. S. Cypriani, & ex Concilio Toletano I. c. 2. Id vero munus in Evangelii honorem Diaconis postmodum demandatum fuit; quamobrem Hieronymus in ep. ad Sabitanum, *Evangelium*, inquit, *Christi quasi Diaconus legebatur*. Græci vero etiamnum vetustum morem retinent, ut Evangelium publice legatur à Lectoribus, teste Smithio. Evangelii in Missa lectionem ex Apostolica manere traditione, uno ore fatentur, quotquot de Rebus Liturgicis scripserunt. Et S. Justinus Apologia 2. testatur, Evangelii lectionem ex eadem traditione esse profectam; nec vero ulla Liturgia vetus est, quæ Evangelii lectionem non præcipiat. Morini dubium doctissime resolvit Cardinalis Bona hic. Post Evangelii lectionem in diebus Feltis sermo seu homilia habebatur ad populum, quemadmodum constat ex Justini Martyris Apologia 2. & S. Cypriano in vita S. Cæsarii c. 14. quæ consuetudo adhuc in multis Diocæsis viget. Post quæ apud antiquos Missa Catechumenorum peracta erat. De quibus lib. 5.

66. Post Evangelium Sacerdos recitat Symbolum, siquidem ex Rubrica dicendum sit; nec enim in qualibet Missa locus est Symbolo. Atque ab ipso incipit Missa Fidelium.

Ejæctis extra Ecclesiam Catechumenis, Penitentibus, & aliis, quibus peracto sermone nefas erat in ea permanere, incipit Missa Fidelium, quæ, cum severior disciplina vigeret, clausis januis agebatur, easque custodiebant Ministri, ne quis intraret immundus, vel indignus. Verba sunt Cardinalis Bonæ lib. 2. cap. 8. §. 1. De Symbolis latum tractatum institutum lib. 1. Tit. 1. ex quo ad præsentem materiam vide §. 4.

67. Finito Symbolo in Missa, sequitur *Offertorium*, quod præter Antiphonam, quæ in Missali inscribitur, *Offertorium*, continet quinque Orationes, nimirum *Suscipe S. Pater, &c.* in oblatione panis, *Offerimus tibi Domine, &c.* in oblatione Calicis, *In spiritu humilitatis, Veni Sanctificator*, post horum oblationem, ac demum post lotionem manum, *Suscipe S. Trinitas*.

Mixtio aquæ cum vino non ex divino, ut quidam Theologi olim autumabant, sed ex Ecclesiastico præcepto descendit; quod quidem Ecclesiæ præceptum ex ipsius Christi Domini factò, & exemplo profectum est; quamvis in sacris paginis nulla occurrat mentio hujusmodi mixtionis. Nam ut in historia sacræ Cœnæ observat Baxtorfius N. 10. in Ritualibus Judæorum libris unicuique permittitur in Paschali Cena vinum aqua diluere; id vero est, quamobrem credamus, Christum Jesum, ut temperantiæ & sobrietatis exemplum ederet, aquam in vinum infudisse. Vetus existit hæresis *Aquariorum* dicta, de qua S. Epiphanius *Hæresi* 46. *Tatianus cum suis discipulis*, inquit, *in Sacramento solum aquam adhibet; sed à vino profus abstinet, dicens, vinum diabolicum esse, & impius, qui vinum bibunt*. E contra Armeni in Consecratione non admiscunt aquam vino, ut eorum Liturgia refert Gregorius Cassander; quem ritum non toleravit Ecclesia Romana in Armenis secum unitis, ita censente Congregatione de Propaganda Fide 30. Januarii habita An. 1635. Græci bis aquam infundunt vino in Missæ solemnibus juxta Sanctorum Basilii & Chrysofomi Liturgias, teste Goario; nimirum semel ante Missam frigidam, & Consecratione facta, ante communionem calidam, quem ritum apud Græcos vere exilire, nec eos propterea erroris esse insimulandos probat Cardinalis Bona lib. 2. c. 9. §. 4. Mixtionis aquæ cum vino in Sacrificio mentionem unanimum fa-

ciunt Patres primitivæ Ecclesiæ. Locum ex Justino supra retulimus. S. vero Cyprianus ep. ad *Caciliam* ejusdem commixtionis mysterium explicat, dum ait: *Videmus in aqua populum intelligi, in vino ostendi sanguinem Christi. Quando autem in Calice aqua vino miscetur, Christo populus adunatur*. Ex quo apparet, quam inconsulte, quam temerarie Novatores nostri Sæculi ejusmodi commixtionem ceu rem adiaphoram sustulerint. Modicam vero aquam vino admisceri decreverunt Patres Trullani, &c. Panem solitis orationibus oblatum Sacerdos inter se & Calicem linea recta collocat. Græci vero Hostiam & Calicem ita locant, ut lineam rectam à latere ad latus efficiant; quod diu etiam retinuit Romana Ecclesia. Scribit enim Micrologus cap. 10. *Ita juxta Romanum Ordinem in Altari componenda sunt, ut oblata in corporali posita, Calix ad dexteram latus Oblatæ ponatur, quasi Sanguinem Domini suscipiturus, quem de latere Dominico profuxisse credimus*. Et le Brun Tomo 1. pag. 318. putat ritum collocandi Hostiam recta inter Sacerdotem & Calicem usurpari cepisse An. 1485.

68. Facta oblatione Sacerdos lavat manus, dicens Psalmum, *Lavabo inter innocentes, &c.* Postea paululum se inclinans dicit orationem *Suscipe Sancta Trinitas, &c.* Deinde ad populum versus dicit *Orate Fratres, &c.* Deinde *secretas* orationes recitat, in quarum ultima *per omnia sæcula seculorum* elata voce pronuntiat, ac Præfationem dicit.

Ablutionis manuum intra Missæ Sacrificium meminit Sæculo IV. S. Cyrillus in Catechesei Mytag. c. 5. quam non dicit adhiberi ad tergendas sordes, sed symbolum esse mundandarum animarum à peccatis & iniquitatibus. De duplici manuum antiqua ablutione, altera ante *Offertorium*, altera post incensum, quarum nunc in Missis cantatis retinetur secunda, postquam Sacerdos incensavit

Altare, & incensatus est à Diacono, fufe agit Virtus Tom. 4. pag. 174. & seq. Quod Psalmum *Lavabo* attinet, in quibusdam Ecclesiis quidam ejus versiculi dumtaxat recitantur; in Missali vero Romano totus exhibetur, quod congruit cum Liturgiis S. Chrysolomi & Basilii. De oratione *Suscipe S. Trinitas* Cardinalis Bona lib. 2. *Rerum Liturgicarum* cap. 9. N. 6. scribit se nescire, quam vetus illa sit. Micrologus, qui vivebat XI. Sæculo, ait, hanc orationem neque in Ordine Romano, neque in Liturgiis Gallicanis scriptam, recitari tantum à Presbyteris ex consuetudine. Illius tamen substantia reperitur in Græcis Liturgiis, in Missali Ambrosiano, & in pluribus aliis Missalibus, & Sacramentariis, quæ Micrologo sunt antiquiora. Quidam existimant, eam olim non ipsum Sacerdotem, sed populum recitare consuevisse, cum Sacerdote panem consecrandum offerebat: postquam autem mos ille exolevit apud populum offerendi panem, Sacerdotem subinde cepisse eam dicere nomine populi. Vide Pouget Instit. Cath. Tom. 2. pag. 846. Orationem *Orate Fratres* Radulphus proposit. 23. S. Leoni I. tribuit, quod admitti potest, si de verborum loquitur forma; nam totius sententiæ substantia reperitur in Liturgiis SS. Marci & Jacobi, ut advertit Meratus Tom. 1. p. 1. pag. 500. N. 31. Circa *Secretas* Orationes, quæ super oblata dicuntur à Sacerdote submissa voce, notandum, plures earum alludere ad antiquum Ecclesiæ morem, quo Fideles panes consecrandos ipsi offerebant, ut supra tit. 30 §. 2. vidimus, & confirmari potest ex *Secreta* Missæ in Dominica V. post Pentecosten, ubi habetur: *Propitiare Domine supplicationibus nostris, & has oblationes Famulorum tuorum benignus assume, &c.* Per omnia secula seculorum vero idcirco in fine ultimæ secretæ dicitur elata voce, ut populus respondeat *Amen*, & orationes à Sacerdote

recitatas confirmet, ut post Micrologum cap. 7. observat Bellarminus Tom. 7. *Controvers.* lib. 6. de *Missæ* c. 17. De *Præfatione* autem dicitur, quod Sacro præeat Canonis, ac preparatio quadam sit ad Missæ Sacrificium, ut probe observat Durandus lib. 4. c. 33. In Missali Mozarabico appellatur *Illatio*: nam ex Fidei-
lym verbis Sacerdos infert, *dignum & iustum esse Deo gratias agere*; & ob eandem rationem in Sacramentario Gallicano appellatur *Contestatio*. Eiusdem mentio fit in Liturgia S. Jacobi, & in operibus S. Cypriani, & S. Cyrilli; & hinc quamvis in lib. Pontificali tribuatur S. Gelasio I. hoc tamen ita intelligit Bona cum aliis, ut quasdam quidem earum composuerit, non tamen primus hanc orationem in Missam introduxerit, sed ad Apostolica tempora fit referenda. In Missalibus post An. 1200. editis novem, quæ nunc apud nos etiam exstant, legitur Præfationes; earum quidem prius meminit Pelagius II. *Can. Sanctorum* dist. 70. sed hæc ep. à doctis supposititia censetur. Quibus deinde addita est communis, quæ vetustissima est, & Gelasio vel Gregorio M. tribuitur, & Præfatio de B. Maria Virgine; ita ut undecim sint Præfationes, quibus nunc utitur Romana Ecclesia. Græci unam tantum habent Præfationem in omnibus Missis. Mozarabes Præfationes habent proprias; plurimæ vero sunt in ritu Ambrosiano. Præfationes omnes incipiunt per verba, *Sussum corda*, quæ habentur in Liturgiis SS. Jacobi, Basilii, Chrysolomi. De his loquitur S. Augustinus *Serm.* 217. edit. Benedictinæ, S. Cyprianus de *Dominica Oratione*. Cum his consonat S. Cyrillus *Catechesi* 5. *Mythag.* Desinunt vero in illum hymnum, quem Græci *Triumphalem*, nos *Angelicum* appellamus, *Sanctus, Sanctus, &c.* sub quo pulsatur à Ministro campanula ad excitandos adstantium animos ad devotionem; cujus consuetudinis originem sibi adhuc incomptam fate-

tur

tur Sanctissimus; retinendum vero eum ritum, ubi jam viget, cum nihil perniciosius existimet variatione in sacris ritibus.

69. Princeps Sacrificii nostri pars, quin firma regula, juxta quam novi Testamenti Sacrificium est celebrandum, est *Canon*, ex hoc sine ita dictus ab Ecclesia Latina, quod Græcis *Regulam* significet.

Canonem S. Gregorius M. *Prece*m, *Vigilii* *Textum Canonice præcis*, S. Cyprianus *Orationem*, Walfridus & alii *Actionem* appellant, quod in eo Sacramenta Domini consiciantur. Incipit Canon Missæ ab ea oratione *Te igitur Clementissime Pater*. Diciturque submissa voce usque ad orationem Dominicam. Auctor Canonis à quibusdam ponitur Gelasio I. inquit Sanctissimus, alii Canonem tribuunt Musæo Massiliensi Presbytero, nonnulli etiam Voconio Episcopo Castellaniensi in Mauritania: hi enim omnes, teste Gennadio Sæculi V. Authore, libros de re Sacramentaria conscripserunt; quæ recentur in Liturgiis Latinorum à Jacobo Pamelio Canonico Brugenfi digestis Tomo I. edito Colonæ An. 1571. quem cum Pontificali Romano, aliisque selectis monumentis in subsidium præsentium lucubrationum pro suo in rem literariam eximio zelo mihi gratiosissime commodavit Reverendissimus, Illustrissimus, ac Excellentissimus Dominus Antonius Wokaun Dei & Apostolicæ Sedis gratia Episcopus Callinicensis, Celsissimi Principis Archiepiscopi Pragenfis Vicarius Generalis & Officialis. Celebre testimonium est S. Gregorii M. lib. 7. ep. 64. nunc lib. 9. ep. 12. qui Canonem dicit à *Scholastico* quodam esse compositum. Non leve autem diffidium ortum est inter Eruditos ex hac Gregorii M. auctoritate, aliis volentibus eum nomen Scholasticum sumpsisse appellative, quemadmodum à Patribus Viros quosdam eruditos Scholasticos fuisse appellatos legitimus. Alii vero substantivè ac

proprie ad designandum hominem, qui vocabatur *Scholasticus*. Qui tamen rursus non conveniunt, an S. Gregorius iudicet Canonem integrum ab eodem Scholastico esse compositum, an vero aliquas solum in eo orationes. Priori sententiæ ad stipulat Cardinalis Bona lib. 2. cap. 11. N. 2. quem sequitur recentior Meratus tom. 1. in edit. Veneta de An. 1744. p. 96. Quas eruditus concertationes removens Sanctissimus, locum affert ex Concilio Trid. Sess. 22. c. 4. de Sacrificio Missæ, ubi à pluribus successive compositum edicitur his verbis: Si enim constat cum ex ipsis Domini verbis, tum ex Apostolorum traditionibus, ac Sanctorum quoque Pontificum institutionibus. Subdens: Nihil enim de Canonis auctoritate quidquam detrahit, quod à pluribus compositus sit; cum ipsi quoque Symbolo Apostolorum Concilium Nicænum & Constantinopolitanum explicationes addiderint, & quidem juxta ipsos Dominos Protestantes innocue. De quibus vide lib. 1. Tit. 1. præsentium Notarum. Canonem vero à quarto usque Sæculo adhibitum testatur S. Ambrosius lib. 4. de Sacramentis c. 5. & 6. ubi pars illa Canonis, paucis quibusdam immutatis, legitur: *Quam oblationem tu Deus in omnibus, quasumus, benedictam, adscriptam, ratam; & illa itidem: Qui pridie, quem pateretur; & illa, Supra qua propositio ac sereno.* Indeque S. Doctor lib. 4. de Sacram. discrete meminit Orationis illius in Canone, in qua Sacerdos orat pro Ecclesia, etsi non afferat ipsa Orationis verba. Et Sanctissimus dicit se lib. 1. de Canoniz. c. 5. N. 6. observasse, in nostro Canone commemorationem fieri dumtaxat Apostolorum; & Martyrum, non vero Confessorum, quod indicium est, Canonem priorem esse Sæculo IV. quo cultus Martyribus tantum, nondum vero Confessoribus tribuebatur. Et sane vetustum esse Canonem, intelligitur ex Vigilio Papa, qui Gregorium M. medio Sæculo

Seculo antecessit. Unde idem Santissimus ad testimonium Gregorii M. eorum probat sententiam, qui putant eundem Scholastico suprafato non integrum Canonem, sed Orationem quampiam tribuere insertam Canoni. Scribit enim S. Gregorius se de eo accusatum esse, quod recitari iusserit *Pater noster*, post Canonem; seque id fecisse ait, quod indignum sibi videbatur, Orationem à Scholastico compositam ante Communionem recitari, Orationem vero Dominicalem non dici supra Corpus Christi; fortasse enim ejus ætate Oratio Dominicalis vel in Missa non dicebatur, vel recitabatur post Communionem. E contra, qui Scholasticum totum Canonem composuisse ex mente Gregorii contendunt, Tridentinos Patres in speciem pugnantes conciliare nituntur, dicentes, quod cum Vigilio Papa loquantur de substantia Canonis, quam ex Apostolica traditione descendere libentissime consentitur; Gregorius vero de verbis, sive stylo, quibus Canon exaratus est.

70. Dicitur Canon, ut scitissime advertunt Patres Tridentini, consistat 1. ex ipsis Domini verbis; 2. ex iis, quæ ex Apostolica traditione; 3. denique ex iis, quæ à Romanis Pontificibus addita sunt.

Ea omnia doctissime more solito pertractat, ac à Novatorum cavillationibus vindicat Santissimus, quem legendum consulimus. Quod vero additamenta Romanorum Pontificum attinet, proditum est S. Leonem in Canone Missæ addidisse: *Santum Sacrificium, immaculatam Hostiam*; quæ dicuntur à Sacerdote in Oratione, quæ Consecrationem consequitur; cum vero in Auctore questionum veteris & novi Testamenti apud D. Augustinum Tom. IV. qui scripsit ad finem Sæculi IV. adeoque ante S. Leonem legamus Orationem *Supra quæ propitio, &c.* ejusdemque Orationis mentionem faciat S. Ambrosius lib. 4. de Sacramentis, satis constat, S. Leonem totam illam Orationem

non composuisse, ut quidam putarunt, sed illa solum verba addidisse. Memoriam quoque traditum est in Ecclesiastica historia, S. Gregorium verba illa in Canone addidisse: *Diesque nostros in tua pace disponas, atque ab æterna damnatione nos eripi, & in electorum tuorum jubeas grege numerari.* Id enim in vita ejus testatur Joannes Diaconus. Post Gregorium vero M. certissimum esse, ait Santissimus, nihil in Canone Ecclesiæ Romanæ amplius esse additum, esto Virros doctos ibi adducat, qui aliqua additamenta in Missalibus MSS. unius vel alterius particularis Ecclesiæ repererunt. Ubi etiam refellit eorum opinionem, qui Orationem: *Unde & memores*, adscribant Alexandro I. qui vixit initio Sæculi II. cum potius ex divina institutione promanet, dicente Apostolo: *Quotiescumque manducabitis panem hunc, & Calicem Domini bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.*

71. Canon iste Sacrificii Missæ apud Latinos sex Orationibus absolvitur; quarum prima incipit: *Te igitur Clementissime Pater*, continetque *Memento & Communicantes*. Secunda: *Hanc igitur oblationem*. Tertia: *Quam oblationem tu Deus*, quæ usque ad finem consecrationis continuatur. Quarta: *Unde & memores*. Quinta: *Memento etiam*. Sexta: *Nobis quoque peccatoribus*, quæ Canon clauditur.

Circa has Orationes quædam huc excerpemus, quæ notitiam historicam juvare possunt quantum ad reliqua benevolum Lectorem ad fontem jam indicatum remittentes. Itaque quod primam Orationem concernit, in illa Sacerdos orat pro Ecclesia universa, pro Papa, pro Episcopo, & in aliquibus locis pro Rege. In Ecclesia etiam Orientali mentio fiebat Summi Pontificis. Quod oblitum in Schismate Photii. Nihilominus Græci, quotiescumque de unione actum nos inter ac illos fuit, in hoc nobiscum

con-

convenerunt, Summi Pontificis nomen in Canone esse restituendum. In Ecclesia Occidentali consuetudo hæc omnem memoriam excedit; Concilium Vasense An. 529. Can. 4. statuit: *Nobis justum visum est, ut nomen Domini Papa, quicumque Apostolica Sedi præfuerit, in nostris Ecclesiis recitetur.* Sed similia monumenta potius consuetudinem illam restituant, maloque usus intermissionis ejusdem auferunt, quam rem ipsam statuunt. In Orientali Ecclesia Presbyter orat pro Episcopo, Episcopus pro Archiepiscopo, & hic pro Patriarcha, ut videre est apud Cardinalem Bona lib. 2. *Rer. Liturg. c. 11. N. 3.* In *Memento* præsentis Orationis Sacerdos orat pro vivis. Post quod sequitur *Communicantes*; cui Rubrica prægitur, *Infra actionem*; quod idem significat, ut inquit Santissimus, ac intra actionem seu Canonem, non quidem juxta Regulas Grammaticæ, sed juxta idiotissimum, quem adoptarunt quidam Ecclesiasticorum librorum Scriptores; unde & in quibusdam Rubricis antiquiorum Missalium legitur, *vinum infra Calicem esse infundendum*, hoc est, *intra Calicem*. Verborum autem *Communicantes, &c.* Planus videtur ille sensus, ut unionem significet Sanctorum, qui in Cælo sunt, cum Fidelibus, qui degunt in terris. Nominantur autem post Beatissimum Dei Genitricem duodecim Apostoli cum Paulo. Martyres vero, qui hic commemorantur, omnes vel Romæ, vel in ejus Patriarchatu passi sunt. Et hinc Cosmas & Damianus non sunt duo Martyres Arabici, nec duo Confessores Asiatici, sed duo Martyres Romani. Quis ex duobus Xistis in Canone nominetur? dubium est. Recentiores inter hos Martyres sunt SS. Joannes & Paulus, circa dimidium IV. Sæculi sub Juliano Apostata passi. In Ambrosianæ Missæ Canone post Martyres fit commemoratio Confessorum; sed hic usus quorundam particularium Ecclesiarum fuit, in Romanum Cano-

nem nunquam admixtus. Prima hæc Canonis Oratio dicebatur olim super Diptycha. Erant autem Diptycha quidam afferes divisi in partes tres, ita sibi juncti, ut complicari possent, in quorum primum quorundam Sanctorum, & præsertim B. Virginis, Apostolorum, & Martyrum, in alterum Fidelium nomina referrebantur, qui viverent, & dignitate essent illustres, vel de Ecclesia essent optime meriti; inter eos Romanus Pontifex, Patriarcha, Episcopus, & alii ex Clero primi ponebantur; deinde Imperator, Viri Principes, Magistratus, & qui de Ecclesia bene meruissent, & omnis Fidelium cætus. Tertius asser habebat nomina defunctorum, qui in Fidei communionem mortui essent. In Missis privatis Sacerdos, in solemnibus Diaconus & Subdiaconus ea nomina recitabant. Plura de Diptychis, vide apud Santissimum, & alios. Nos quædam attigimus hoc libro titulo 30. N. 28.

In secunda Canonis Oratione quatuor petitiones continentur, quarum prima est, *ut Deus oblationem nostram placatus accipiat*. Secunda, *ut dies nostros in sua pace disponat*. Tertia, *ut ab æterna nos liberet damnatio*. Quarta denique, *ut in electorum suorum grege nos jubeat numerari*. Secundam petitionem à S. Gregorio M. additam supra advertimus. In pervigiliis Paschatis ac Pentecostes, ac per totam earum solemnitatum Octavam in hac Oratione adduntur, quæ ad eos, qui in his diebus baptizantur, pertinent. Nam juxta veterem disciplinam in pervigiliis Paschatis & Pentecostes Catechumeni baptismo abluebantur, qui vestibus albis amici Sacrificio Missæ aderant, & Sacram Eucharistiam suscipiebant, ut bene advertit Fouget *Instit. Cath.* Tom. 2. pag. 858. Cætera videantur apud Santissimum.

In tertia Oratione respiciens Ecclesia non solum oblationem panis & vini, eorumque proxime instantem transsubstantia-

tia.

tiationem in Corpus & Sanguinem Christi, sed etiam sui ipsius & Sacerdotis celebrantis, & altantium oblationem, Deum orat, ut eam facere dignetur benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemque, ut nobis fiat Corpus & Sanguis unigeniti ejus Filii. Quæ verba explicata lege apud Sanctissimum. In hujus Orationis progressu Sacerdos partim recitative, seu historice & materialiter, partim recitative & significative, ut Theologi loquuntur, exponit, quæ pridie mortis suæ Christus fecit & dixit: nimirum accepisse panem in sanctas ac venerabiles manus suas, & elevatis oculis in Cælum ad Deum Patrem suum Omnipotentem, gratias illi egisse, panem benedixisse, fractum dedisse discipulis suis, ac dixisse: *Accipite & Manducate: Hoc est enim Corpus meum.* Et sic absoluta est consecratio unius speciei. Quæ super hæc Scholasticæ ac Polemicæ commentatur Sanctissimus, vide ibi. Græci post verba, *Hoc est Corpus meum, orant Deum, ut panem immutet, & faciat Corpus Christi, quod & fit in Missali Mozarabum.* Qui tamen in Concilio Florentino declararunt, se credere vi verborum Christi fieri transubstantiationem, ut vidimus lib. 1. Tit. 1. N. 271. Orationem Græcorum post verba Christi explicavit Cardinalis Turrecremata in Oratione, quam jussu Eugenii IV. habuit in Concilio Florentino, iniquens: *Oratio illa non est, ut conficiatur, quod consecrum est; sed ut consequamur effectum Sacramenti, scilicet, uniri cum Christo, & incorporari.* Cui explanationi consenserunt Græci, quibus adhipulantur & Syri, ut refert S. Maronius in *Exposit. Liturgiæ* c. 33. Neque novum est in precibus Orientalis Ecclesiæ, ut postuletur, quod jam concessum sit à Deo; ut eorum Liturgiis ostendit Sanctissimus, & nos etiam de latina indicavimus hoc lib. Tit. 28. N. 36. Pergit deinde Sacerdos dicens: *Simili modo postquam cenatum*

*est; ac simili modo enarrat, quæ Christus circa consecrationem Calicis egerit, dixeritque; ac demum Calicem consecrat. Panem ac vinum per verba consecrationis in Corpus & sanguinem Christi transubstantiari lib. 1. Tit. 1. proluxa dissertatione demonstravimus. Quod hic adhuc annotandum venit, est, Græcos Hostiam & Calicem non statim post consecrationem, sed paulo ante communionem elevare, eumque morem apud illos vetustissimum esse: itemque apud Armenos & Abyssinos, qui Sacramentum paulo ante communionem elevantes populum excitant ad illud adorandum, ut refert Bona lib. 2. c. 13. N. 2. Mabillonius in commentario ad *Ordinem Rom.* N. 7. docet fieri coepisse in Gallia elevationem Hostiæ circa dimidium Sæculi XI. incomperum autem esse, an paulo post Romana Ecclesia amplexa sit ejusmodi disciplinam, quamquam in Romana & Gallicana Sacra adorabantur Mysteria. Le Brun tomo 1. pag. 476. ostendit, ab initio usque XII. Sæculum Presbyteros consuevisse post finem Canonis, ubi ad ea verba pervenisent, *Omnis honor & Gloria, Hostiam & Calicem elevare; quam nunc fecundam, seu parvam appellamus elevationem; eam vero, quæ nunc fit post consecrationem, eo consilio esse introductam, ut signum Catholicæ Fidei adversus Berengarii Hæresim induceretur.* Ex Soto autem in 4. sent. dist. 13. q. 2. art. 5. dicitur, tempore Berengarii seu Sæculi XI. sine ceptum elevari Hostiam & Calicem, & utrinque quidem in aliquibus Ecclesiis, in aliquibus vero solummodo Hostiam. Dicit enim: *Imo vero apud Carthusienses non elevatur (Calix), neque in Ordinario nostro (Fratrum Dominicorum) quod inde sumptum est, præcipitur nobis, ut elevemus.* Ordo autem Prædicatorum prodixit Sæculo XIII.*

In tertiæ Orationis fine Sacerdos profert illa verba: *Hæc quotiescumque feceritis, in mei memoriam facietis; quæ*

appo-

apposite sequitur præsens quarta Canonis Oratio: *Unde & memores, in qua Sacerdos, etiam nomine Populi iterum, ut in Oratione Suscipe S. Trinitas, Passione, Resurrectione, & Ascensione commemoratis, æterno Deo Patri Corpus ejus Filii & Sanguinem offert.* Extat hæc Oratio apud S. Ambrosium lib. 4. de Sacram. c. 6. eaque verba, *Hostiam puram, Hostiam Sanctam, Hostiam immaculatam, sunt iis simillima, quæ habentur in ep. ad Rom. c. 12. Hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.* Quæ scholasticæ & dogmaticæ in hac Orationem notanda occurrunt, vide apud Sanctissimum.

Quemadmodum in prima Canonis Oratione memoria vivorum, ita in quinta Fidelium defunctorum memoria celebratur ab Ecclesia. Et ideo in ea copulative dicitur: *Memento etiam Domine, &c.* nulla autem est Liturgia, quæ non habeat Orationem pro defunctis, ut hoc titulo abunde jam demonstratum est. Vide etiam, quæ in explicatione primæ Orationis diximus de diptychis.

Verba initialia *Nobis quoque peccatoribus sextæ & ultimæ Canonis Orationis elata Patululum voce dicuntur; definitque hæc Oratio in clausulam: Per omnia Sæcula Sæculorum, quæ proxime Orationem præcedit Dominicalem; eaque clausula alta voce dicitur, ut Populus respondeat Amen.* In hac Oratione invocantur aliqui SS. Apostoli, & Martyres utriusque sexus; Joannes, qui hic nominatur, non videtur esse Joannes Evangelista, ut censuit Innocentius III. sed, juxta Sanctissimum nostrum & alios, Joannes Baptista, cum, teste Menardo, hujus S. Joannis mentio fiat in Liturgiis SS. Basilii, & Chrysolomi post consecrationem. S. Stephanus Matthiæ Apostolo præponitur non ratione dignitatis, sed ordinis Martyrii; Matthias in prima Canonis Oratione inter alios Apostolos non nominatur, quia Passionis tempore non

Tom. II.

dum erat Apostolus: & quamvis neque Paulus, ille tamen ibi recensetur, ne separaretur à Petro; qui hic non repetitur, nam Petrus, qui hic nominatur, est Petrus Exorcista Socius Marcellini Presbyteri, qui sub Diocletiano passi sunt, eo quod post Petrum proxime nominetur Marcellinus. Quæ circa verba hujus Orationis, *Per quem hæc omnia, Domine, semper bona creas, &c.* notanda veniunt, vide sis Tit. 30. N. 27. hujus libri. Ea explicanda suscepti Sanctissimus hic §. 309. Elevationem vero modicam Hostiæ cum Calice ad illa verba: *Omnis honor & gloria, antiquiorum esse majori illa, in qua post consecrationem Sacramenta populo adoranda ostenduntur, ex dictis hoc numero liquet.* In quibusdam Galliarum Ecclesiis ad hæc elevationem pulsatur campanula, in Missa vero solemni sacre Species thurificantur.

72. In hac sexta Oratione verbis *Per omnia sæcula sæculorum, & responzione Amen* alta voce prolatis Canon Missæ terminatur: unde *Oratio Dominicalis non est pars Canonis.*

Hanc veriore cenfet sententiam Sanctissimus: per Orationem autem Dominicalem Sacerdos propius se ad communionem parat. Ante eam vero devote verbis illis præfatur: *Oremus. Præceptis salutaribus moniti, & divina institutione formati audemus dicere; quæ vetustissima sunt, & ad ea respexit D. Hieronymus lib. 3. adv. Pelag. dum ait: Sic docuit Apostolos suos (Christus) ut quotidie in Corporis illius Sacrificio credentes audeant loqui, Pater noster. Græci pariter, Maronitæ, Mozarabes, & Ambrosiani ante Orationem Dominicalem in eundem fere modum præfatur. Hanc præfationem sequitur Oratio Dominicalis ex vetustissima & Apostolica consuetudine. Inter vicina momenta dum manus imponitis, & delicta donatis, mox ad Altare conversi Dominicam Orationem prætermittere non potestis, ait Optatus Milevit.*

li lib.

lib. 2. Et Cyrillus Hierosol. Catech. Mystag. 5. *Dicimus Orationem illam (post Fidelium defunctorum commemorationem) quam Salvator suis discipulis tradidit.* Alia loca Patrum congeffit Menardus in Notis ad Sacram. Gregorii pag. 21. Nec præterendum, quod ait Honorius in Gemma c. 81. Apostolos Missam à Christo institutam auxisse, dum super panem & vinum verba, quæ Dominus dixit, & Dominicam Orationem dixerunt. Vide dicta h. t. N. 22. Falsum igitur, quod nonnulli putant, S. Gregorium M. primum iussisse in Missa Orationem Dominicalem recitari, utpote de qua mentio fit in Liturgiis & apud Patres S. Gregorio antiquiores, nec aliud ex ejus autoritate in sine N. 68. allata extundi possit, quam quod ejus ætate Oratio Dominicalis vel in Missa non dicebatur Sacerdotum oscitantia, vel recitabatur post communionem. Nec item verum est, S. Gregorium existimasse Apostolos in Missa solam Orationem Dominicalem ante communionem recitasse, nam in locum ep. 64. lib. 7. ubi ait: *Orationem Dominicam idcirco post precem dicimus, quia mos Apostolorum fuit, ut ad ipsam solummodo Orationem oblationis Hostiam consecrarent; irrepsisse Amanuensis oscitantia tó solummodo suspicari licet, ut observat Cardinalis Bona lib. 2. c. 15.* Vide Sanctissimum hic, ubi Hæreticos varios contrariam opinionem mordicus tueates refellit. Oratio Dominicalis elata voce dicitur in Missa, quæ tamen in horis Canonicis cum Symbolo submissa voce recitatur: cujus ratio redditur, quia olim Infideles & Catechumeni, quibus ante perfectam instructionem Symbolum & Oratio Dominica non revelabatur, horis quidem Canonicis adesse poterant, huic vero Missæ parti nequam, ut supra dictum est. Testatur Gregorius M. lib. 7. ep. 64. indict. 2. Orationem Dominicam in Missa Græcorum non à Sacerdote solum, sed ab univerfo

etiam Populo recitari fuisse, idque non in solemnibus tantum, verum etiam in privata Missa, ut colligitur ex vita S. Joannis Eleemosynarii. Ecclesiæ Græcæ disciplina Gallicana etiam aliquando retinuit tempore, de qua legendus Martene de antiquis Eccl. Ritibus lib. 1. cap. 4. art. 8. N. 27. Absoluta Oratione Dominica, Sacerdos submissa voce respondit, Amen, quæ particula est abstrahit à Sacramentario S. Gregorii edito à Menardo, ob eam tamen fortasse rationem, quia Orationis Dominicæ continuatio quædam est, quæ proxime sequitur Orationem, *Libera nos Domine*, desinit in Amen dicendum à Ministro, atque à Ritualistis *Embolismus* appellatur. In ea olim, præter ibi specificatos B. Virginem, Petrum & Paulum, atque Andream, alios quoque Sanctos licebat nominare.

73. Actiones præcipuæ, quæ in & post hanc Orationem appendicalem à Sacerdote fiunt, sunt Hostiæ, & immissio particule ejusdem in Calicem.

Hostiæ fractionem ab ipso Christo accepit Catholica Ecclesia, qui in ipsa institutione Eucharistiæ accepit panem in sanctas manus suas, benedixit, fregit, deditque discipulis suis. Proinde in Actis Apost. scriptum est, Fideles perseverare consueverunt in *communicatione fractionis panis*. Et D. Paulus 1. ad Corinth. 10. ait: *Panis, quem frangimus, nomine participatio Corporis Domini est?* Nullaque Liturgia est, in qua fractio Hostiæ non præscribitur. Græci Hostiam dividunt in quatuor partes, quarum alteram sumit Sacerdos celebrans, altera dispergitur populo, tertia reservatur infirmis, quarta in Calicem immittitur. Qui Mozarabum sequuntur ritum, Hostiam dividunt in partes novem, quarum cuique alicuius ex Christi mysteriis nomen imponunt. Occidentalis Ecclesia Hostiam in tres partes dividit, quarum unam in Calicem injectam Sacerdos sumit cum Sanguine, reliquas duas sumit seorsim à Sanguine, qui

qui in Calice continetur. Atque hæc est disciplina, quæ invaluit, neque tamen idem semper est factitatum. Olim enim Hostia in tres dividebatur partes, quarum una immittebatur in Calicem, alteram manducabat Sacerdos; tertia, quia qui consecrabatur panis, major erat, & latior, quam quo nunc utimur, in plures frangebatur particulas pro adstantibus, vel infirmis communicandis. Cujusmodi ritus etiamnum exstant in Missa solemnii Summi Pontificis vestigia, & in Missa, quæ celebratur in Consecratione Episcopi. Summus enim Pontifex cum solemniter celebrat, Hostiam in partes dividit tres; ex his unam immittit in Calicem, ipse sumit alteram, tertiam in duas dividit particulas communicandis Diacono & Subdiacono. In Episcopi autem consecratione Episcopus Consecrator Hostiam in tres partes dividit, quarum unam injicit in Calicem, altera ipse se, tertia Episcopum, qui consecratur, communicat. Vide etiam, quæ h. lib. Tit. 30. §. 2. de Oblationibus annotavimus. Pars vero Hostiæ in Calicem immittitur auctoritate antiquissimarum Liturgiarum, & Conciliorum; præscribitur enim in Liturgia S. Jacobi, & in Concilio Arausicano An. 441. ait Sanctissimus L. cit. qui ibi §. 335. fuisse disputat hujus immisionis originem non esse referendam ad ritum exhibendi communionem sub utraque specie. Ante immisionem hujus particule, Sacerdos cum eadem tres Crucis super os Calicis format, dicendo: *Pax Domini sit semper vobiscum.* Olim consuetudo erat, ut Sacerdos ante prolationem horum verborum benedictionem Populo impertiret, quam Scriptores de sacris ritibus *Episcopalem* appellant, quod ad Episcopum tantum pertineat. Hujusmodi ritus deducitur ex vetustis Missalibus, quæ inspexit Bona, qui lib. 2. c. 16. N. 4. ait, se ex libro quodam Sacramentorum Ecclesiæ Romanæ ante 900. annos scripto didicisse, morem fuisse quondam

in hac Missa parte indicendi jejunia, quæ essent observanda, & preces, quæ pro hoc vel illo fieri deberent. Juxta Mozarabum ritum non Episcopi dumtaxat, sed etiam ceteri Sacerdotes celebrantis erat hujusmodi benedictionem populo impertiri. De quo videatur Can. 18. Concilii Tolet. IV. Sacerdos dum dictam particulam immittit in Calicem, submissa voce dicit Orationem: *Hæc commixtio, &c.* quam habent omnes Ordines Romani, Amalarius, & Micrologus. Carthusiani eam non recitant; quod ostendit, Ecclesiæ Gallicanas, etiam ritum Romanum essent alexæ, eam Orationem omisisse, ut notat le Brun.

74. Finita hac Oratione Sacerdos inclinatus in Sacramentum dicit *Agnus Dei*, ter sibi pectus tundens; & antequam sumat Eucharistiam, ter alias dicit Orationes, quarum prima expleta, si danda sit pax, dicit ad Diaconum: *Pax tecum.*

Oratio *Agnus Dei* à Sergio I. Sæculo I. fuit introducta teste S. Bonaventura in expositi. Missæ cap. 4. Micrologus scribit c. 18. non ex antiqua Summorum Pontificum institutione tres in Missa recitari Orationes ante Communionem, sed Pium & Religiosorum hominum traditione, cui assentiuntur alii. S. Thomas 3. p. q. 83. art. 4. in (-) agit de ritu dandæ pacis ante Communionem, & docet Populum parari ad Sacramentum percipiendum per pacem; & hinc in Missis defunctorum non dari pacem asserit, quia in illis non pro præsentis pace offertur, sed pro requie mortuorum; quapropter etiam in illis prima Oratio omittitur. Olim dabatur pax cum osculo, & quidem ab omnibus Missæ præsentibus, ut probant Liturgistæ Cardinalis Bona lib. 2. c. 16. & alii post ipsum: qui etiam docent, quando in Missis privatis danda sit pax. Viguit hæc consuetudo usque ad Innocentium III. seu Sæc. XIII. qui ejus moris meminit lib. 6. *Myster.* cap. 5. Nunc non amplius pax datur per osculum, sed

per amplexum, vel parva quadam præbetur ad osculum tabella imagine Crucifixi depicta, quam *Osculatorium* appellant, aut etiam Crucifixus ille argenteus apud nos, quem *Pacificale* vocamus. Olim non Altare, sed Hostiam osculabatur Sacerdos, quem ritum obsoletum jam qui nunc adhiberet, reprehensione non careret. Mos iste osculi ab ipso Apostolo 1. ad Thess. c. 5. & 1. ad Corinth. c. 16. occasionatus, propter malitiam carnalium Christianorum in hunc posteriorem, qui communiter à Sacerdote, Diacono, & Subdiacono tantum observatur, mutatus est. Græci dant pacem ante præfationem, cæterique Orientales, atque etiam Mozarabes. Apud Maronitas mos est, ut ante præfationem Sacerdos pacem det Altari, & sacris Mysteriis, deinde Ministro.

75. His finitis Sacerdos ad ipsam communionem seu sumptionem Corporis & Sanguinis procedit.

Ante illam præmittit illa Centurionis Evangelici verba, *Domine non sum dignus, &c.* paululum immutata, quæ à Christianis primitivæ Ecclesiæ communioni fuisse solita præmitti testis est Origenes homilia 5. ad aliquot Evangelii loca, inquit: *Quando sanctum cibum, illudque incorruptum accipis epulum, quando vitæ panem & poculo frueris, manducas, & bibis Corpus & Sanguinem Domini, tunc Dominus sub teclum ingreditur: & tu ergo humilians te ipsum imitare hunc Centurionem, & dicito: Domine non sum dignus, ut intres sub teclum meum.* Qui locus insignissimus est ad explicandam mentem Origenis circa realem Christi in Eucharistia præsentiam, quam pervertere nituntur Calvinistæ iis argumentis, quæ lib. 1. Tit. 1. N. 257. attulimus, & N. 258. solvimus. Concordat Chrysof. homilia de Sancto Th. Ap. Quivis Episcopus & Sacerdos stans Eucharistiam sumit; Summus item Pontifex post præfationem Hostiæ ad solium ascendit

(ait Rocca Tom. 1. p. 10. edit. Rôm. 1719.) *ibique consistit, & stans erectus, complicatis manibus, Eucharistia Sacramentum expellat* (nec prius sedet, quam os & digitos purificaverit), *digitis jam & ora* (pag. 2.) *inter hæc facienda purificatis, Mitra insignitus, & sedens lavat manus.* Eam vero sumit inclinatus, & facie ad populum versa: & hinc est, quamobrem Pontifex Populo procul & ex adverso in faciem eum aspicienti videatur sedens communicare. Post communionem Sacerdos vino os, deinde vino & aqua digitos, Calicemque purificat; & de prima loquitur Innocentius III. in cap. ex parte de celeb. Missar. & S. Th. 3. p. q. 83. art. 5. quo loco etiam verba facit de digitorum ablutione cum vino & aqua, & diserte ait, hanc ablutionem olim in locum mundum effundi consuevisse; nunc vero ob reverentiam Sacramenti, & propter periculum, ne quod fragmentum digitis, aut Calici aliqua Sanguinis gutta adhaererit, Sacerdos etiam hoc vinum bibit aqua mixtum. Si qui eorum, qui Missæ adsunt, Eucharistiam velint percipere, post sumptum à Sacerdote Corpus & Sanguinem ante purificationem communicantur. De qua Communionem alibi.

76. Absoluta Communionem Sacerdos se confert ad cornu Epistolæ, legitque Antiphonam, quæ *Communio* dicitur; redit ad medium Altaris, illudque osculatur, & conversus ad populum dicit, *Dominus vobiscum*, ac rediens ad librum legit Orationem, quæ dicitur *Postcommunio*; postremo librum claudit; tum redit rursam ad medium Altare, quod osculatur: ad populum autem conversus dicit, *Dominus vobiscum*, atque *Ite Missa est*, vel volvens se ad Altare, *Benedicamus Domino*, si ita præscribit Rubrica, cui Minister respondet *Deo gratias*; in Missis vero Defunctorum dicit, *Requiescant in pace*, cui Minister respondet, *Amen.* Denique inclinatus in medio

Altari

Altari dicit Orationem *Placeat*; & conversus ad Populum, ei benedicit, quod prætermittit in Missis Defunctorum; inde se confert ad cornu Evangelii recitat Evangelium S. Joannis, vel aliud Evangelium, quod Rubrica præscriperit.

Hanc Antiphonam observat Gavantus idcirco *Communione* dici, quia canebatur interea, dum populo Eucharistia distribuebatur. Ejus mentionem faciunt Ordines Romani. Hæc Missæ pars, in qua Communio & Postcommunio recitantur, olim vocabatur *Gratiarum actio*, ut ait Rupertus de divinis Officiis lib. 2. cap. 18. Et ante ipsum Augustinus ep. 149. alias 59. *Participato*, inquit, *tanto Sacramento gratiarum actio cuncta concludit.* Quæ gratiarum actio continetur in Orationibus una vel pluribus, Postcommunione nomine prænotatis, atque juxta præscriptum Rubricarum Missalis perfolvendis; quarum summa est, ut tot dicantur in hac parte Missæ Orationes, quot dicte fuerunt à principio. His Orationibus Eucharisticis olim per totum annum, ut colligitur à Sacramentario Gelasiano, Oratio addebatur super Populum cum Præfatione illa Sacerdotis: *Humiliate capita vestra Deo*; quæ nunc in sola Quadragesima obtinet. De formula illa dimittendi Populum, *Ite Missa est*, quantum ad præsens institutum, sufficientem mentionem fecimus N. 15. h. t. Oratio *Placeat* in pluribus reperitur Sacramentariis post Sæculum IX. scriptis. Habetur etiam in Missis Illyricis, & in aliis apud Menardum. Consuetudo benedicensi Populo post hanc Orationem, seu in fine Missæ non ita vetus est; de ea enim fuit Amalarius, Florus, Rabanus Maurus, Walfridus, & Remigius IX. Sæculi Scriptores. Ejus tamen mentionem facit Micrologus cap. 21. sed hoc non ubique usurpatum esse oportet; nam de hoc ritu nulla mentio fit in Ritualibus Cisterciensium, & Præmonstratensium, qui Religiosi Ordines 30. post Mi-

crologium annis sunt instituti. Subjungit Sanctissimus: Quæ hæctenus diximus, de benedictione sunt intelligenda, quæ datur sub finem Missæ à Presbyteris. Nam Episcoporum benedictio vetustissima est, ut ibi probat, præsertim ex Christiano Lupo tom. 5. ad *Generalia Concilia & Provincialia* pag. 526. Colophonem denique Missæ ex præscripto S. Pii V. facit Evangelium, seu initium Evangelii S. Joannis, nisi aliud legendum præscriptione Rubricarum occurrat. Gilbertus Grimaud in *Liturgia sacra* parte 3. cap. 17. multa congerit monumenta, quibus ostendit, quanta olim esset Fidelium devotio erga S. Evangelium *In principio*. In aliquibus enim Ecclesiis olim legebatur post Baptisum parvulorum, post Viaticum, & post Extrema-unctionem. Fateatur tamen, se, cujus iusta in fine Missæ recitetur, reperire non potuisse. Difficultas tamen hujusmodi hoc tempore nulla est; nam Viri docti in eo consentiunt, quod S. Pius V. statuerit, ut in fine Missæ Evangelium S. Joannis legatur; cum antea alii legerent, alii omitterent, ut cuique collibitum esset. Et hæc ex satis amplo, compendioso nihilominus adhuc pro vastitate argumenti, numeris tamen omnibus absolute tractatu de Sacrificio Missæ, à Sanctissimo Patre ac Domino nostro Benedicto XIV. edito, pro utilitate cupidæ Sacrationum Legum Juventutis, aliorumque benevolentium Lectorum excerpta judicavimus, pleniorum notitiam vastissimi argumenti desiderantes ad eundem, Auctoremque ab ipso citatos, omnes in hac materia primi subcelli, remittentes. Cæterum notet Lector, me bene confcium esse, quod mihi ratione Rubricæ hujus tituli incumberet adhuc tractare de Eucharistia, & divinis Officiis. At de divinis Officiis contentum esse quæso iis, quæ annotavi titulo 31. hujus libri; caput vero rei de Eucharistia, nimirum de reali Christi in ea præsentia, diligenter per-

pertractatum est lib. i. tit. i. ut insinuavi. Circa confectionem ejus in azymo vel fermentato, sicut & circa Communionem sub utraque vel una specie, quamvis varia occurrant titulo 30. hujus libri §. 2. de Oblationibus; nihilominus, Deo favente, libro V. expectationi huic satisfacere conabor, addendo etiam scitu necessaria de Altaribus, quæ occasione tituli præcedentis quadragiesimi de Consecratione Ecclesiæ vel Altaris desiderari possent. Nec satis; Titulos hunc infrequentes, & commentationum historiarum fertilissimos, nimirum 42. de Baptismo & ejus effectu, 45. de reliquiis & veneratione Sanctorum, 46. de observatione jejuniorum, & 49. de immunitate Ecclesiarum, ad dictum librum transfero. Si quis causam sciscitetur, huic respondeo, quod naturalius equidem de his omnibus præsentî libro tractaretur, sed

quia dictæ materiæ occasione titulorum in libro V. occurrenceum exiguam, vel nullam violentiam patientur, & insuper sicut præsens liber III. abundat historicis argumentis, ita liber IV. & V. steritior est; hæc me ratio impulit, ut gratia IV. tomi æquali cum reliquis mole edendi præsentî tertio finem imponam (1). Notet vero Lector, Quæstionem dogmaticam magni momenti: An nimirum Ecclesia constanter censuerit, à Christo in ultima Cæna fuisse institutum rigorosum ac vere propitiatorium Sacrificium pro vivis & defunctis? Notis in præsentem titulum datis maxima ex parte esse absolutam, tam quoad adductionem testium de hac Ecclesiæ mente, tam quoad præoccupationem cavillationum ab adversariis fieri solitarum, uti attente eum evolventi patebit.

(1) Editio harum Notarum Bohema, cui præfuit Auctor, quatuor voluminibus constat, quorum tertio hic finis imponitur.

FINIS LIBRI TERTII DECRETALIIUM.

LIBER

LIBER IV. DECRETALIIUM.

Quemadmodum Librum II. Decretalium de Judiciis ob materiæ historicæ inopiam sub unico Titulo in aliquot §§. secto commentati sumus, ita & præsentem Librum, esto ejusdem materiæ, imprimis vero Controversiarum nos inter & Protestantes fertiliorem, commodius nihilominus sub unico Titulo, quem in varios §§. dispescemus, commentabimur:

Agendo §. 1. De Matrimonio secundum se, ejus primæva institutione, ac successiva œconomia usque ad Christum.

§. 2. De Matrimonio per Christum re-

formato, atque œconomia Ecclesiæ, præcipue circa divortia.

§. 3. De Matrimonio per mortem Conjugis iterato, seu de secundis Nuptiis.

§. 4. De solemnitatibus Matrimonii, præcipue de Sponsalibus.

§. 5. De Matrimonii impedimentis in genere.

§. 6. De Matrimonii impedimentis in specie.

Ac denique Librum concludemus duplici Dissertatione: An nimirum Matrimonium in lege gratiæ sit verum Sacramentum? Et quis hujus Sacramenti sit Minister?

TITULUS I.

Et Unicus de Sponsalibus & Matrimonio.

§. I.

De Matrimonio secundum se, ejus primæva institutione, ac successiva œconomia usque ad Christum.

Societas Conjugalis, de qua tractatum institutum, Latinis vocatur Matrimonium, Nuptiæ, Conjugium, Connubium.

Matrimonium dici à Matris nomine non adepto jam, sed spe & omine mox adipiscendo tradunt Jurisconsulti apud Brissonium de Verbor. Sign. nec dissentit S. August. lib. 19. contra Faustum cap. 26. Matrimonium quippe ex hoc appellatum est, quod non ob aliud debeat femina nubere, quam ut Mater fiat.

Appellatur autem Matrimonium potius, quam Patrimonium, quoniam licet Pater sit sexu & dignitate præstantior, Mater tamen factus est ante partum onerosus, doloresus in partu, post partum laboriosus. C. Ex literis de conversione Infidelium.

Nuptiæ ita appellatæ sunt à Flammeo, quo caput nubentis obolvebatur, quod Antiqui obnubere vocabant, ut inquit Festus, Varro, & alii. De quo velamine nuptiarum sit etiam mentio in Sacris Literis; nam Rebecca Gen. 24. c. 65. confecto Isaac viro suo, tollens cito pallium cooperuit se.

Connubium itidem derivatur à nubere, & definitur in Pandectis Flor. Connubium Uxoris jure ducendæ factus. Cumque nuptiæ dicantur à Mulieris velamine, Con-